№ 149 ՇԱԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 20 **1897** ՇԱԲԱԹ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 20 № 149

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարւան 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրւում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունւում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խտրքանկիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ **1898** ԹՒԱԿԱՆԻ

„ՄՇԱԿ“

(26-րդ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն պրօգրամայով և նոյն ուղղութեամբ:

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., մի ամսվանը՝ 1 րուբլի:

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն):

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով. բառին վճարվում է 2 կոպէկ:

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА **1898** Г. НА ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„КАВКАЗСКОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО“

органъ Императорскаго Кавказскаго общества сельскаго хозяйства. Газета выходитъ по четвергамъ, безъ предварительной цензуры, по слѣдующей программѣ:

1. Руководящія статьи по техническимъ и экономическимъ вопросамъ сельскаго хозяйства Кавказа. 2. Популярныя статьи (оригинальныя и переводныя) по полеводству, молочному хозяйству, садоводству, виноградарству и винодѣлію, шелководству, лѣсоводству, техническимъ производствамъ и проч. 3. Хроника и корреспонденціи. 4. Отчеты хозяевъ о произведенныхъ ими въ своихъ хозяйствахъ опытахъ и наблюденіяхъ. 5. Обзоры литературы, русской и иностранной, по вопросамъ, относящимся къ Кавказу. 6. Сельско-хозяйственныя статистическія и рыночныя свѣдѣнія о производствѣ и потребленіи селско-хоз. продуктовъ, о видахъ на урожай, о цѣнахъ на продукты; тарифы. 7. Правительственныя распоряженія. 8. Протоколы, доклады и отчеты общества и его органовъ. 9. Критика и библіографія, 10. Вопросы и отвѣты. 11. Сельско-хозяйственный календарь. 12. Домоводство. 13 Справочный указатель. 14. Смѣсь. 15. Метеорологическія наблюденія. 16. Объявленія.

ЗАДАЧА ГАЗЕТЫ заключается въ установленіи болѣе живой и тѣсной связи между обществомъ сельскаго хозяйства и хозяевами Кавказа, съ цѣлью, во первыхъ, совмѣстной разработки сельско-хозяйственныхъ вопросовъ Кавказа и во вторыхъ, распространенія среди населенія необходимыхъ сельско-хозяйственныхъ знаній.

Въ отдѣлѣ „Вопросы и отвѣты“ газета, при содѣйствіи спеціалистовъ, будетъ своевременно давать хозяевамъ отвѣты на тѣ вопросы, съ которыми они будутъ обращаться въ редакцію или общество сельскаго хозяйства.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой; на годъ—4 руб., полгода—2 руб., 1/4 года—1 руб. и 1 мѣсяцъ—40 к.

Подписка принимается въ Тифлисѣ въ бюро Импер. Кавк. общ. сел. хоз., Барятинсая ул. собственный домъ.

2—3 Отвѣтственный редакторъ *А. А. Калантаръ.*

Նատալիա Եգօրեան, Աղաւնիկ, Տրդատ և Գրիգոր Յակոբեան Նազարեանցները խորին ցաւով յայտնելով առաջինն իր թանգագին ամուսնու, վերջինները իրանց եղբօր՝

ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ

մահը, խնդրում են ազգականներին և ծանօթներին չնորհ բերել յուղարկաւորութեան, դեկտեմբերի 21-ին, կիրակի օր, առաւօտեան 10 ժամին, Գեօրգեվսկի հրապարակից, տան փարեմուղօվի, դէպի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցին:

Ամբիծքը չաբաթ օր, դեկտեմբերի 20-ին, երեկոյեան 5 ժամին: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անգլիական նաւերը սարերի գլխին.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Փողոցային մամուլը Մաքս Նորդաուի գրչի տակ. Էլի մի քանի խօսք «վրացի-կաթօլիկների» մասին. Նամակ Բագուից. Նամակ Ն[illegible]ից. Նամակ Ալէքսանդրօպօլից. Նամակ Օզեսայից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ալֆօնս Դօդէի թաղումը և Էմիլ Զօլայի ճառը. Վեներական հիւանդութիւնները Պարսկաստանում. Նամակ Բօլգարիայից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մելիքի աղջիկը:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՆԱՒԵՐԸ ՍԱՐԵՐԻ ԳԼԽԻՆ

Երկու տարի սրանից առաջ լօրդ Սօլըսբիւրի իր մի քաղաքական ճառի մէջ ասաց. „Անգլիական նաւերը չեն կարող բարձրանալ Փոքր-Ասիայի լեռների գլուխը“: Այս հռետորական սրախօսութեամբ անգլիական առաջին մինիստրը հիացրեց իր ունկնդիրներին, թէև եղան մարդիկ, առանձին անհատներ, որոնք ապացուցեցին, որ այդ խօսքերը ցինիկական բառախաղ է, բայց և այնպէս Մեծ-Բրիտանիան համոզվեց որ, այո՛, ոչինչ չէ կարելի անել Փոքր-Ասիայի համար: Լօրդ Սօլսբիւրի կառավարեալ նահանջում սկսեց. հրաժարվեց իր շանթահար ճառերից, որոնք որոտում էին մի քանի ամիս առաջ, և այնուհետև ըռեց, ինքնաբաւական կերպով շփելով իր ձեռքերը, որ դիպլօմատի ճարպիկութիւնը այս անգամ էլ թող փչեց աշխարհի աչքերին, ազատեց նրան ամեն մի պատասխանատուութիւնից: Այն հանգամանքը, որ անգլիական ահաւոր զրահանաւերը չեն կարող բարձրանալ սարերի գլուխը, աղուէսի ծակեր պատրաստեց ճարպիկ դիպլօմատի առաջ և նա շտապեց թագնվել այդ ծակերի մէջ:

Անցան ժամանակներ: Արևելքը յուզվում էր, աւերակների ծուխը հասել էր երկինքն, իսկ անգլիական զրահակիր նաւերը հրաշք էին գործում: կամաց-կամաց, առանց աղմուկի, նրանք գնում էին դէպի Սուդան՝ նուաճումներ կատարելու: Սուդան—դա անապատների անուն է. միակ ջրային ճանապարհը, որ կայ աֆրիկեան այդ երկրում, Նեղոսն է, մի գետ, որ շատ տեղերում նաւարկելի չէ, և որի վրա կարող են գնալ այնպիսի մակոյկներ, որոնք անգլիական զրահակիրների մօտ տաշեղներ են: Բայց ի՞նչպէս էր, որ այս անգամ վիթխարի նաւերը ճանապարհորդութիւն կատարեցին աֆրիկեան ցամաքի վրա: Լօրդ Սօլըսբիւրին այս հարցը տուող չեղաւ. ոչ ոք չը զարմացաւ, որ անգլիական նաւերը Փոքր-Ասիայի լեռները բարձրանալ չեն կարողանում, բայց Սուդանի հովիտներում շարժվում են արագ և յաղթական ընթաց-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ

—

Նա դարձրեց երեսը դէպի երկինք, կարծես փառք էր տալիս: Ապա, վերադառնալով իր գործին, յանկարծ փոխեց խօսքը:

—Գոնէ մի չնորհ արա, էֆէնդի:

—Ի՞նչ ես ուզում:

—Ծախիր այդ աղջկան Մուրադ աղայի վրա: Այսինքն առաջ քոնը լինի, յետոյ մերը: Գինը որքան ինքդ կուզես...

Այս առաջարկութիւնը Մուխտարը արաւ մի կատարեալ յանդգնութեամբ: Նա գիտէր որ թուրք պաշտօնեաներին խորթ չէ այդ տեսակ առևտուրը, գիտէր որ ոսկին շատ անգամ է կուրացնում նրանց և զրկում նոյն իսկ անձնական հաճոյքներից: Բայց չիմացաւ, որ բոլոր մարդիկ մի տեսակի չեն: Սուլէյման-բէկին չէր կարելի առաջարկել այդպիսի առևտուր: Նա իր հայրենի բնութիւնից և երկար տարիների արկածախնդրական թափառումներից ստացել էր մի անհաղին անձնասիրութիւն, որ հաւասար էր նրա մէջ եղած քաջութեան և անվախութեան: Վայրենի, անսանձ հակումների գերի, նա երբէք չէր հաշտվել այն մաքի հետ թէ տղամարդը կարող է ծախել իր զէնքը, ձին, որսկան շունը և կնոջը: Նուիրել, սպանել, տանից դուրս շպրտել նա կարող էր, իսկ փողով ուրիշին տալ—դա մի այնպիսի ստորութիւն էր, որ նրա զզուանքն էր յարուցանում: Այդ էր պատճառը, որ նա այլ ևս չը կարողացաւ պահել իրան և աղաղակեց.

—Կորի՛ր, քանի գլուխդ վրադ է, կորի՛ր և փառք տուր, որ Մուրադ աղայի ծառան ես...

Մօրակը բարձրացաւ, բայց ձին չը սպասեց հարուածին, առաջ թռաւ: Իսկ Մուխտարը չը համարձակվեց գնալ նրա հետ, ձգեց ձիու սանձը, կանգ առաւ: Վերջին միջոցն էր նա փորձել: Բայց յուսահատված չէր. ընդհակառակը, նայելով նրա ետևից, ծիծաղեց և ասաց.

—Չեմնենք... ե՞ս, թէ դու...

Նա գնաց դէպի Ահմեդը և, ուշադրութիւն չը դարձնելով նրա տուած հարցերին, ասաց.

—Ինձ հարկաւոր է այն գեղեցիկ աղջիկը, որի հետ դու սիրում ես խօսել:

—Ո՞րը:

—Նա, որ իր մօրն է որոնում:

—Խէնթը:

—Խէնթը: Ե՞րբ կը տեսնենք նրան:

—Հեշտ է, հէնց այսօր:

—Ես կը սպասեմ քեզ:

Ահմեդը գլխով հաւանութեան նշան արաւ և խփեց իր ձիուն:

Իսկ Քէօսա-Մուխտարը չէր շտապում: Նրան կաշկանդել էր մի ինչ որ բարդ ծրագիր, որ դեռ խառն էր, որի մէջ դեռ բոլորովին պարզ չէր գործունէութեան եղանակը: Ձին էլ ենթարկվել էր տիրոջ տրամադրութեան և հազիւ էր փոխում իր քայլերը: Դա լաւ էր. հեծեալը դառնում էր հանդարտ, կշռում էր ամեն մի հանգամանք. լաւ էր և արեգակը, որ իր քաղցրիկ ջերմութեամբ շոյում էր նրա մէջքը, տալիս էր համարձակութիւն, եռանդ էր ներշնչում: Նրա աչքերը չարունակ յառած էին մէլիքի ամրոցի վրա, որ ցցված էր ժայռի գլխին և այստեղից, ձորից, երևում էր կապոյտ երկնքի մէջ խրված:

Այնտեղ էր նրա միտքը: Այնտեղ կար մէկը, որի համար նա ծրագիր էր պատրաստում:

Խեղճ Գայիանէ, խեղճ գեղեցկուհի: Երեք մարդ միաժամանակ այրվում էին նրան տիրանալու մաքից: Մէկը խաչենցի երիտասարդն էր, նրա ջարդված սիրը. միւսը վայրենի բռնակալն էր, հայրենի երկրի դաժան պատիժը, որին նա ատում էր ամբողջ սրտով. իսկ երրորդը գծուծ, զզուելի վաճառականն էր, որի մասին նա լսել էր: Երեքին էլ նա գերել էր իր աչքերի կրակով, իր արհամարհանքով, որ այնքան հրաշալի էր նրա դէմքի վրա: Եւ ինչպէս պլոխի զիմադրեր, քանի որ նրա զէնքը միայն այդ կրակն էր, այդ սքանչելի, յափշտակող արհամարհանքը...

ԺԷ

Կողոպտված գիւղը իր ցաւերի մէջ չը կարողացաւ անտես անել այն չարագուշակ լուրերը, որոնք յանկարծ սկսեցին դուրս գալ մէլիքի ամրոցից: Շատերը գիտէին, որ այնտեղ ինչ որ վատ բան է կատարվում: Թէև տեղեկութիւնները դեռ կցկտուր էին, բայց ամբոխը կարկատում էր նրանց, միացնում իր անողորմ դատողութիւնների օգնութեամբ:

Կոյս Հեղինէն կատարել էր իր սպառնալիքը. բայց դրա հետ միասին նա երես դարձրեց մէլիքի տանից, երբ հասկացաւ, որ Գայիանէի «անամօթութեան» հետ միացել է նրա մօր յիմարութիւնը: Հեղինէն հրամայել էր Աննա-խաթունին, որ այլ ևս կարգին բան չը սպասէ իր աղջկանից. հրամայել էր կէս գիշերին վեր կացնել անամօթին, մազերից քաշելով տանել, դցել կուսանոց, թագուն կատարել սքեմի կարգը և իսկոյն ճանապարհ դնել Խաչէն: Աննա-խաթունը չը կարողացաւ մի վճռական պատասխան տալ: Նա դէմ չէր, որ Գայիանէին խրատեն ինչպէս ուզում են, բայց կար մի և նոյն կապանքը—ի՞նչ կասեն խաչենցիները, ի՞նչ կասէ Ներսէս կաթողիկոսը... Հեղինէն բարկացաւ այդ յիմար հպարտութեան վրա և յայտնեց, որ այնուհետև ինքը միմիայն Մէլիք-Աւանի հետ կը խօսէ: Աննա-խաթունն էլ հէնց նրան էր սպասում: Բայց միթէ անտառուածութիւն չէր. մի այսպիսի ժամանակ մէլիքը էլի գնացել էր Գանձակի կողմերը... Այրին այնքան յուսահատված էր, որ սկսել էր նոյն իսկ անիծել իր եղբօրը...

Այսպիսի լուրեր այժմ հեշտ էին դուրս գալիս ամրոցից: Զալալը փորձում էր բոլոր միջոցները. իսկ դրանցից մէկն այն էր, որ նա վերջին օրերում դրսում էլ չէր թագցնում թէ իրան զըրկում են, ոչինչ են համարում: Ցանդիմանում էր բոլոր վարանդացիներին, զարմանում էր թէ այդ ինչ տեսակ երկիր է, ուր ոչ ոք չէ խօսում, տեսնելով որ կինը տղամարդուն ճանապարհ է ցոյց տալիս: Հայրական կարգերը ոտի տակ են տալիս և չը կայ մէկը, որ ասէ թէ դա վատ բան է, թէ աշխարհը աչք ու ականջ ունի և չի թոյլ տայ, որ ամեն մէկը ինչպէս ուզում է, այնպէս լինի: Միթէ այդ տեսակ ժողովուրդ կայ...

Ժողովուրդը ընդունում էր, որ այդպէս է, բայց ծպտուն հանել չէր համարձակվում, որովհետև արդէն հասկացել էր, որ այդ գործի մէջ կայ Սուլէյման-բէկը և խօսել հայրենի կարգերի մասին կը նշանակէր գնալ բէկի դէմ: Այդ կարծիքը կազմվում էր այն շշուկներից, որոնք հաւատացնում էին թէ մէլիքի տան բոլոր անկարգութիւնների պատճառը մէլիքի աղջիկն է... Գայիանէն, այն խելօք, համեստ աղջիկը, որ Մէլիք-Յուսէփնի պարծանքն էր: Ամենքը յիշում էին քահանայի սպանութեան օրը, երբ նա դուրս եկաւ պատի գլուխը և բաց դէմքով նայում էր ամբողջ հանդէսին: Հէնց այդ օրվանից էլ նա սառաւ իր նշանածից... Հասկանալի էր:

—Խեղճ Մէլիք-Յուսէփն... եթէ կենդանի լինէր և այժմ տեսնէր իր աղջկան:

—Նա չէր դիմանայ. այնքան սիրում էր նրան, որ եթէ այդպէս տեսնէր, չէր դիմանայ. նրա սիրտը կը ճաքէր...

—Չէք ճանաչում հանգուցեալին... Նա իր ձեռքով կը սպանէր իր աղջկան...

—Եւ լաւ կանէր... ի՞նչ գեղեցիկ տղամարդ է խաչենցին. կատարեալ կաթն ու արիւն, խառնըված իրար հետ: Իսկ բէկը:

—Կամաց խօսիր: Բէկը նրա մօտ մի սև սատանայ է, թէև այնքան վախ ազդող տղամարդ է...

—Հա, բայց սրտի տեր, աղջիկը...

—Սիրտը երբ կպչում է, ոչինչ չես անի... Սուտ չեն ասում, որ մի աղջիկ մի ժամանակ սիրահարվել էր դամչի չորացած կաչու վրա...

քով։ Հարցը շատ պարզ էր ամէնքի համար և հէնց այդ պատճառով էլ չառաջարկվեց անգլիական մինիստրին։ Յայտնի էր, որ Սուդանում խօսում է անգլիացի վաճառականի գրօշը. ահա թէ ինչն էր որ անհնարինը հնարաւոր դարձրեց, որ անգլիական Նաւերին այդպիսի գերբնական կարողութիւն տուեց։ Անգլիական շահեր... Ուր որ նրանք կան, այնտեղ ամէն մի հրաշք կարող է կատարվել։ Ջուր էր, ուրեմըն, Սոլսբիւրի մեղքը գցում փոքր-Ասիայի սարերի վրա։

Ցետագայ դէպքերը ցոյց տուին, որ անգլիական շահերը նոյն իսկ լեռների գլուխն էլ են տանում անգլիական Նաւերը։ Հնդկաստանի հիւսիսային սահմաններին կից, Հինդուկուշ և Հիմալայեան ահագոր լեռների աշխարհում կայ մի փոքրիկ երկիր, որի անունն է Ջ ի թ ր ա լ։ Անգլիացիները ուզեցին կլանել այդ փոքրիկ կտորը, բայց լեռնաստանի կիրճերում բռնկվեց մի ահագոր ապստամբութիւն։ Անգլիան առաջ քաշեց իր զօրքերը և ահա կէս տարուց աւելի է, այնտեղ կռիւ է շարունակվում։ Անգլիական գրահակիրները բարձրացան մինչև անգամ Հիմալայեան լեռնաստանը, որովհետև այնտեղ անգլիական շահ կար։ Բայց այս անգամ անգլիական ագահութիւնը պատժվեց. գրահակիրները վերջերումս պարտութիւն կրեցին և լորդ Սոլսբիւրի շատ նեղ դրութեան մէջ է. նա գիտէ թէ ինչպէս ինքը բարձրացրեց Նաւերը լեռների գագաթը, բայց չը գիտէ թէ ինչ պիտի տայ անգլիական ազգին, երբ հաշիւ տալու հարկաւորութիւն լինի։

Վերջին ժամանակ լորդ Սոլսբիւրին յանկարծակի բերեց մի ուրիշ դէպք, որ տեղի ունեցաւ Հեռաւոր Արևելքում։ Գերմանիան գրաւեց չինական Կիաօ-Ջաու նաւահանգիստը, իսկ Ռուսաստանը գրաւեց Պորտ-Արտուրը։ Իսկ Անգլիա՞ն։ Հնարաւո՞ր է միթէ, որ աշխարհի երեսին խօսք լինի նոր պատառներ ձեռք բերելու մասին և Անգլիան ձեռքերը ծալէ ու նստէ։ Եւ ահա այժմ անգլիացիները աչք են անկել չինական կայսրութեան վրա և ընտրում են ամենաչաղ, ամենալաւ պատառը։ Անշուշտ, Հիմալայեան կիրճերում պարտութիւն կրած գրահաւորները քաղցած Չինաստանի մի մեծ պատառով փոխարինութիւն կը ստանան։ Իսկ Սուլթանը կլանել հեշտ է։

„Անգլիական Նաւերը չեն կարող բարձրանալ փոքր-Ասիայի սարերի վրա"։ Այո, երբ մէջտեղ չը կայ շահ, չը կայ հեշտ կլանելու պատառ, այդ Նաւերը չեն էլ մօտենում սիրիական ափերին։ Մարդկութեան համար նրանք Նաւեր են, որոնք հանգիստ Նիրհում են ովկիանոսի վրա. իսկ անգլիացի վաճառականի համար այդ Նաւերը կը բարձրանան նոյն իսկ Հիմալայի գագաթները։ Ո՛րպիսի դառն ծաղր մարդկայնութեան համար։ Հիմալայեան սարերը ամենաբարձրն են երկրագնդի վրա։ Ինչո՞ւ մարդկային զգացմունքին կարօտ ազգութիւնները գոնէ „անգլիացի վաճառական" լինելու բախտը չունեն...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԻՑՕՐ

XXXII

Գրիգոր Արծրունու երէկվայ հոգեհանգիստը ակամայ յիշեցրեց մեզ մօտիկ անցեալը։—Հեռու չէ այդ անցեալը, հազիւ տասն տարի, 80-ական թւականների վերջին կէսը, երբ Արծրունին վերադարձած արտասահմանից, առանց միջոցների, առանց առաջվայ միլիոնի, որ դրաւում էր բաղմաթիւ «սրնակալէզներին», վերսկսեց «Մշակի» հրատարակութիւնը...

Տխուր օրեր էին։ Հայ հասարակութեան բարձր և մասոր խաւերում թշնամութիւնը դէպի Արծրունին և դէպի «Մշակը» ընդհանուր էր։ Ոչ միայն հայոց յետադէմ մամուլը, որ «Մշակի» երդվեալ թշնամին է եղել 70-ական թւականներից սկսած և մինչ էլ թշնամի կը մնայ, այլ նոյն իսկ այն մարդիկ, որոնք երբեմն խոնարհվում էին հ ա ր ա ւ ս տ—Արծրունու առաջ, գրողներ, որոնք Արծրունու դաշնակից էին համարվում՝ փախան, թաղնվեցան, նոյն իսկ հակառակ բանակն անցան... Սկսվեց մի խուլ, կատաղի, յուսահատեցնող թշնամութիւն դէպի տաղանդաւոր գրողի ամբողջ անցեալը և ներկան...

Սակայն երկաթէ կամքը, տաղանդը և կենդանի միտքը յաղթեց, և հազիւ 10 տարի անցած, ժ ո ղ ո վ ր դ ի հետ, որ ընդդիմադիր թէքված էր դէպի Արծրունու մտքերը, սկսեցին բարեկամութեան և համակրութեան քնքոյշ ցոյցեր անել նախկին թշնամիները և կատաղի հակառակորդները... Եւ այսօր Գրիգոր Արծրունու մեծութեան անունից են խօսում հայոց մամուլի մէջ այն մարդիկ, որոնք երբեմն լսել անգամ չէին կարողանում Արծրունու անունը, կամ որոնք նրա կենդանութեան օրերին պնդում էին, որ Նազարեանի և Նալբանդեանի կողքին չէ կարելի դնել Արծրունու անունը, որովհետև շատ փոքր, շատ չնչին է նա... Իսկ այժմ, մեռնելուց յետոյ է, որ Գրիգոր Արծրունին այդ տեսակ նախանձոտների համար դարձել է անհասանելի մեծութիւն, և հանճարեղ, և օրինակելի...

Տարաբաղդաբար, միշտ այսպէս է եղել։ Երբ Ստեփաննոս Նազարեան հրապարակի վրա էր և գործում էր, մի որ և է «Մեղու», որ և է «Կռունկ» ցեխ էին շպրտում նրա վրա, քարոզում էին, թէ նա ոչնչութիւն է, ապէտ, վնասակար, նոյն իսկ դաւաճան։ Միքայէլ Նալբանդեան, երբ դեռ գերեզման չէր իջել, նոյն բաղդին արժանացաւ, և միայն մեռնելուց յետոյ դարձաւ մ ե ծ և տաղանդաւոր։ Նոյն իսկ Րաֆֆին, որ քարոզում էր հայերին այնքան սիրելի մտքեր, կենդանութեան օրերին ինչ հալածանքներ տանջ չը կրեց այնպիսի լրագիրներից և գրողներից, որոնք արժանի չէին նրա՝ խեղճ գրողի փէշերը համբուրելու... Իսկ այժմ դրանց համար էլ Րաֆֆին մեծութիւն է...

Օրինակներ շատ կան։ Եւ բոլորը այն դառն ճշմարտութեան ապացոյցներ են, որ հայ հասարակութիւնը դեռ այնքան խակ է և նեղսիրտ, որ իր միջից դուրս եկող ամէն մի փոքր ի շատէ եղակի գործող կամ գրող պէտք է հալածվի կենդանութեան ժամանակ, չը պիտի տեսնի իր քարոզած մտքերի կենդանի պտուղները, չը պիտի վայելի յարգանք ազգի կողմից, և համակրութեան բոլոր նշանները պէտք է թափվեն կամ նրա գերեզմանի վրա, և կամ նրա արդէն փոշի դարձած գիւակի վրա... Գաղափարի յաղթանակի համար հային հարկաւոր է ոչ միայն տ ա ղ ա ն դ և գ ո ր ծ, այլ գ ե ր ե զ մ ա ն։ Ամենամեծ պրոպագանդիստը հայոց ազգի մէջ՝ գ ե ր ե զ մ ա ն ն է...

Խ. Մալումեան

ՓՈՂՈՑԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՄԱՔՍ ՆՈՐԴԱՅԻ ԳՐՉԻ ՏԱԿ

Մենք այն միտքը յայտնեցինք, որ փողոցային մամուլը զսպելու և նրան սանձահարելու գլխաւոր միջոցը—ընթերցող հասարակութեան արհամարհանքը և անտարբերութիւնն է դէպի այդ մամուլը։ Յայտնի եւրոպայի գրող Մաքս Նորդաու, խօսելով ժամանակակից մամուլի սխալ վիճակի մասին, աւելի սրող կերպով է արտայայտում այդ միտքը։

Մաքս Նորդաու ասում է, որ ամէն բանի մէջ յանցաւոր է ինքն ընթերցողը։ Լրագիրը, նրա կարծիքով, գոյութիւն ունի բացառապէս իր բաժանորդների շնորհիւ։ Եթէ շատերն են կարդում մի լրագիր,—նա ույժ է, իսկ եթէ ոչ—նա զրօ է։ Այդ պատճառով, եթէ մի լրագիր հասարակական տեսակէտից վնասակար է և փողոցային, այդ բանում մեղաւոր է միայն ընթերցողը և ուրիշ ոչ ոք։ Մամուլի ազատութիւնը չքացրել է կառավարչական ազդեցութիւնը լրագրի վրա և այն իշխանութիւնը, որ առաջ պատկանում էր կառավարութեան, անցել է այժմ ամբողջովին հասարակութեան ձեռքը։ Թող դադարեն գնել և կարդալ բարոյականութեան սկզբունքները ապականող լրագիրը, և նա երկրորդ օրը այլ ևս գոյութիւն չի ունենայ։ Միայն մի հարուած՝ և նա այլ ևս չը կայ։ Պարզ է, որ եթէ մամուլի մի որ և է փողոցային օրգան, չը նայելով նրա տարածած ինսինուացիաներին, ստութեան, շանտաժին, պոռնկագրութեան, զրպարտութեան, այնու ամենայնիւ կարդացվում է, նոյն իսկ հետևողներ է գտնում, այդ բոլորի մէջ յանցաւոր է միայն ը ն թ ե ր ց ո ղ հասարակութիւնը։ Ամէն մարդ ունի իրան արժանի լրագիրը։ Լրագրով կարելի է որոշել ընթերցողի ճաշակը և մաքրասիրութիւնը...

Եթէ հայոց հասարակութեան մէջ աւելի զարգացած լինէր քննադատական ոգին, եթէ նա զզուանքով վերաբերվէր հայոց փողոցային թերթերին, արհամարհանքով երեսը շուռ տար նրանցից, տարակոյս չը կայ, որ այդ թերթերը իսկոյն կը զգային Մաքս Նորդաուի արտայայտած մտքի ճշմարտութիւնը.—նրանք կամ կը կերպարանափոխվէին և չէին դաւաճանի բարոյականութեան և մաքրութեան սկզբունքներին և կամ կը դադարէին գոյութիւն ունենալուց...

ԷԼԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍՔ «ՎՐԱՑԻ-ԿԱԹՕԼԻԿՆԵՐԻ» ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս երևում է «Վրացի-կաթօլիկների» հարցի մասին «Մշակի» մէջ հրատարակած յօդուածների շարքը առանց հետևանքի չէ մնալու։ Վրաց «Իվերիա» լրագիրը և նրա թարգմանը «Кавказъ»՝ սկսել են զբաղվել այդ խնդրով։ Նախ սին Գ ա թ ե ր ա շ վ ի լ ի սաստիկ նեղացած բողոքել է իրանց (վրացի-կաթօլիկներին) վերագրված հայ ծագման դէմ և շատ յուզված կերպով բացականչում է թէ՝ իրանց «քիթը, բերանը, բնաւորութիւնն և լեզուն» հակառակն են վկայում։ Թողնում ենք նրան այդ անմեղ յուզման մէջ. չարժէ նրան աւելի վրդովել... Յետոյ «Իվերիայի» № 261-ի մէջ հանդէս է եկել պ. Ջ. Ճիճինաձէ, որ յայտնում է թէ, երբ մեր յօդուածները վերջանան, նա պիտի թարգմանէ վրացերէն և պիտի պատասխանէ: Je ne demande pas mieux. Իսկ առ այժմ նա յարմար է համարել պատասխանել մեր յօդուածի մի կէտին՝ այն է «վրացի-կաթօլիկ» եպիսկոպոսի վերաբերեալ մեր հարցման։ Պ. Ճիճինաձէին անշուշտ պէտք է յայտնի լինի, որ երբ քննվում է մի որ և է հարց, չէ կարելի վերցնել նրա մի առանձին ո չ-ա ն կ ա խ մասը, և այդ մասի վրա խօսել. դրանով յօդուածի իմաստի ամբողջութիւնն է խանգարվում, առանց պարզաբանելու նոյն իսկ այդ առանձնապէս վերցված մասը։ Այդպէս է վարվել նա այս անգամ։

—Բայց թիւրքին, անօրէնին...

—Այ տղայ, կամաց, լսող կը լինի... Տնաշէնը կարծես աշխարհից տեղեկութիւն չունի։

—Է՛հ, որ լաւ միտք անէք, չէք ցաւի... Հաշւարէք, տեսէք քանի քանի աղջիկներ և հարսներ են փչացրել թիւրքերը, քանիսն են տարել...

—Բայց իր կամքով, իր սրտով գնալ... Խայտառակութիւն է...

Այսպէս էր դատում ամբոխը պատերի տակ, կտրած անկիւններում։

Փէրին ականջ չէր դնում այդ փսփսոցներին։ Բայց եթէ աւելի պարզ լինէր մարդկանց խօսքը, եթէ գտնվէին այնպիսիները, որոնք առանց քաշվելու, առանց վախենալու ասէին այն, ինչ հասկացնել էին ուզում կիսատ պռատ ակնարկներով, պառաւը դարձեալ չէր հասկանայ թէ ինչու մէկիքի դռները փակվեցին իր առաջ։ Այդ բանը տեղի ունեցաւ յանկարծ, անսպասելի կերպով, չը նայած որ Փէրին հասկացնում էր թէ մի խումբ խեղճեր կոչնչանան, եթէ Գայիանէն չխմնայ նրանց ցաւերը։ Ջաղեցին լսել. մարդիկ քարացել էին... Իսկ աղբանոցի անտակում միմեանց վրա թափվել էին անտէր սրբեր, կիսամեռ մայրեր, վէրից ցնդված պառաւներ։ Եւ դրանց յոյսը Փէրին էր, նա, որ ապրում էր ուրիշի տուած հացով։ Ի՞նչ անէր նա։ Դանակը հասաւ ոսկրին. նա գնաց գիւղը, խնդրեց, աղաչեց—չը լսեցին. գնաց մէկիքի տունը—դռները փակեցին...

Արևը վերջանում էր, իսկ երեկոն սառցնող շուաքներ էր տարածում, երբ աղբանոցի բնակիչները վերադարձան գետի ձորից։ Բութ ու անզգայ թշուառութիւնը կանգ չառաւ. նա մրսում էր, վազեց դէպի բարձր, ցրվեց աղբանոցի լանջի վրա։ Ամէն մէկը սկսեց իր համար մի կտոր արև որսալ։ Արևի դժգոյն շերտերը, որոնք դեռ մնում էին այդ բարձրութեան վրա, մի անհամարձակ բաժանվեցան, մերկ մարմինները ագահութեամբ կլանում էին երկնքի աղքատիկ ջերմութիւնը, վայելում էին հաճելի վայրկեաններ։ Բայց միայն վայրկեաններ, որովհետև արևը անխիղճ էր, շտապով հաւաքում էր իր ճառագայթները և դէպի բարձր էր գնում։ Նրա հետ վազում էին և մերկերը. շուտով ամէնքը հաւաքվեցան թումբի գլխին, ուր մի փոքրիկ, կարմրագոյն շերտ մնաց. նա դանդաղկոտ էր, չէր մարում, որքան դրաւիչ էր... Տեղի ունեցաւ մի խռարանցում. ամէն մէկն աշխատում էր շատ արև խլել, կանգնելով լաւ տեղում։ Բայց այստեղ էլ իրաւունքը ուժեղին էր պատկանում. և զրկվածների հեծեծանքները դեռ չէին վերջացել, երբ կարմրագոյն շերտի վերջին շողերն էլ վերացան, կորան և համատարած ստուերը սկսեց սառցնել ամեն ինչ, որ ընկած էր երկնքի տակ։ Մերկութիւնը յած իջաւ. նա էլի դողում էր, էլի կարօտ էր տաքութեան...

Եւ այժմ, երբ նոյն իսկ արևի մի հատ շողի չափ փոքրիկ բան էլ չը կար, որ մխիթարէր, չոյէր նրանց, կէս ժամ առաջ կատարված գործը կամաց-կամաց գլուխ բարձրացրեց, ընդունեց մի զարհուրելի ուրուականի կերպարանք, որ ահ ու սարսափ էր տարածում։ Ամենից շատ նա տանջում էր Փէրին։

Կէս ժամ առաջ անակն բնակիչներից կազմվեց թաղման հանդէս, որ լուռ, զգուշութեամբ, կարծես մի մեծ յանցանք գործելով, մի դիակ տարաւ դէպի ձորը։ Դագաղի պաշտօն կատարում էր կապերտի մի փոքրիկ կտոր, որի մէջ գիշերը Փէրին փաթաթում էր Մարթային։ Իսկ մեռածը երկար հասակի տէր կին էր։ Վեց հոգի բռնել էին կապերտի ծայրերից, գնում էին, իսկ գլուխը ծանր կերպով երերում էր. ցնցոտիները, որոնք չէին ծածկում նրա ամբողջ մարմինը, քարշում էին ու դա կոտորածից ազատվածներից մէկն է։ Կապերտի երկու ծայրերից կախ էին ընկել նրա գլուխն ու ոտները, որոնք փայտի կտորների պէս ճօճվում էին։ Դա այն կինն էր, որ անդադար խորովվում էր ցաւերի մէջ, որի աչքերին քուն չէր մօտենում։ Դեռ ջահել էր նա. թիւրք զինւորի ձին նրան կոխկռտել էր այն միջոցին, երբ նա ծունկ չոքած՝ աղաչում էր կոտորողներին խնայել իր երեխային։ Երեխան սրի մի հարուածով երկու կէս դարձաւ և այդ բոլորը տեսաւ մայրը, թէև արդէն ջարդված, արիւնաթաթախ դիակ էր։ Եւ լաւ եղաւ. գոնէ այդպէս Անուշը ազատվեց իր երեխայի դահիճների ձեռքն ընկնելուց։

Նա մեռաւ երէկ. ոչ ազատ անկիւն կար, ուր ընկնէր դիակը, ոչ մի կտոր չոր, որ ծածկէր սառնցանքների մէջ սառած դէմքը։ Նրա շուրջը, մի անձուկ տեղ ապրում շարժվում էին նրա ընդմաններ, որոնք դիպչում էին նրան, անդադար, կոխ էին տալիս նրա ձեռքերը, ոտները, նոյն իսկ դէմքը։ Դիակը հանգստացաւ այն ժամից, երբ ամէնքը կուչ եկան, սկսեցին աշխատել, որ իրանք իրանց տաքացնեն ու այդպէս քնեն։ Բայց դա մի սոսկալի գիշեր էր. քամին հեծեծում էր դրսում, խօսում էր կղմինդրի տակերի հետ. նա բերում էր մութ սարերի, անտառների և ձորերի ձայները, որոնք ասում էին թէ այդ դիակը անմաքուր է. ոչ մոմ է վառվել նրա վրա, ոչ աղօթք է կարդացվել։ Առաւօտեան Փէրին վազեց մարդկանց աղաչելու, բայց լսող չը գտաւ. մարդիկ բոլորովին քարացել էին... Քահանայ էլ չը կար. խեղճ տէր-Մարութը դեռ բանտումն էր, իսկ միւս քահանան գնում էր հարևան գիւղը՝ ջրի առնելու... Ճար չը կար. Փէրին վերցրեց բահն ու բրիչը, գնաց գետի ձորը. մի փափուկ, աւազոտ տեղ գտաւ, ուր դժուար չէր խոր փոս փորելը։ Նալլոն օգնում էր նրան, Մարթան գողը լցնում էր հողով և դուրս թափում։ Երբ արեգակը ցոյց տուեց, որ ինքը շուտով պիտի հեռանայ, բոլոր չափահասները զգացին, որ մօտ է գիշերը իր սարսափներով և քամու չարագուշակ ձայներով. ուստի յօժարութեամբ տարան թաղեցին իրանց անբախտ ընկերուհուն...

Բայց թաղումն էլ չազատեց։ Այժմ, երբ թարմ գերեզմանի վրա իջնում էր առաջին գիշերը, նախապաշարմունքները սկսեցին աւելի անողորմ կերպով տանջել ամբոխի մարդկանց։ Նրանք հասկանում էին և հասկացնում էին միմեանց, որ Անուշը այսուհետև կը սկսէ վրէժ հանել։ Կենդանի ժամանակն էր նա այնքան խեղճ, անլեզու, այնքան տանջվում էր, աղաչում էր։ Մտնելով հողի տակ, նա դարձաւ մի կատաղի, անողոք ուրուական. այլ ևս նա չէ մրսում, չը գիտէ քաղցածութիւն. այժմեանից սկսած ամէն գիշեր դուրս կը գայ գերեզմանից, կը թափառէ ձորում, կը բարձրանայ դէպի գիւղը, որոնելով աւերակ, հին շինութիւններ և ուր որ մարդ տեսնէ՝ կը սկսէ չարչարել նրան, պահանջել իր պատանը, իր բաժին օրհնութիւնը, խունկն ու մոմը։ Եւ ո՞վ կարող է ազատվել նրանից. ամեհի գազանն էլ նրա համար ոչինչ է։ Այդպէս նա կը տանջէ իրան և ուրիշներին, մինչև պատան չը հագցնել նրան, մինչև որ խաչ չը դնել նրա կրծքին։ Փէրին ամենից շատ էր վախում. այժմ նրա ձեռքերը այրում էր բրիչը, որով գերեզման էր փորել, իսկ Մարթայի կապերտը, որ ընկած էր նրա կողքին, դարձել էր մի անկուշտ վիշապ, որ ուզում էր կլանել նրան... Մռայլ ու յուսահատ էր այդ փոքրիկ անկիւնը, ուր այնքան շատ դժբախտութիւն էր հաւաքված։ Մութը գալիս էր... Քաղցածութիւնը, ցուրտը մոռացված էր. ամէն մէկը դողում էր այն երկիւղից, որ մեռածը կը գայ, կը խեղդէ իրան. իսկ կեանքից բաժանվել չէր ուզում ոչ ոք, որովհետև ամէնքը կիսամեռ էին։ Փոքրիկ երեխաներն էլ կարծես մի բան հասկանում էին. նրանք էլ լուռ էին, հաց չէին ուզում, լալից չէին սառնում...

Այդ սև ժամին ներս ընկաւ Նալլոն, որ անհետացել էր թաղումից առաջ։ Ուրախ ու ծիծաղկոտ էր նա, նմանվում էր մի մարդու, որ չէ կարողանում մենակ տանել սրտի մէջ ամբարված քաղցրութիւնները։ Կիսամթութեան մէջ

Ինչպէս յայտնի է, «Кавказъ»-ի յօդուածագիր պ. Ճիճինաձէն իր յօդուածում անխտիր գործ է ածում «վրացի-կաթօլիկ եկեղեցի» կամ «ազգային-կաթօլիկ» (վրաց) եկեղեցի բառերը, ուստի այդ առթիւ մենք հարկաւոր համարեցինք յիշեցնել նրան թէ՝ «Ազգային եկեղեցին է իր սեփական ազգային հովիւը կամ եպիսկոպոսը ունենալ»... Արդեօք պ. Ճիճինաձէն կարող է մեզ ցոյց տալ թէ ուր և երբ է եղած «վրացի-կաթօլիկ եպիսկոպոս» և [illegible] «վրացի» եպիսկոպոսական [illegible] «1293-ին պապի հրամանով Թիֆլիսում հաստատուեց կաթօլիկների եպիսկոպոսական աթոռը [illegible]» և [illegible] յայտնի է, որ XII և XIII դարերում, Վրաստանում մեծ հայ-կաթօլիկներ [illegible] (!) և [illegible] (?) [illegible] Թիֆլիսի [illegible] «Եթէ այդ ժամանակ Թիֆլիսում վրացի-կաթօլիկներ չը կային, ապա Հռոմի պապը ում համար նշանակեց եպիսկոպոս Յովհան Ֆլօրէնցիացուն»:

[illegible] «ազգային-վրացի կաթօլիկ» եպիսկոպոսութեան [illegible] 1293-ին Թիֆլիսում [illegible] Յովհան Ֆլօրէնցիացին: Գ. Ճիճինաձէն [illegible] Յովհան Ֆլօրէնցիացին [illegible] «ազգային-կաթօլիկ» [illegible] լատին էր [illegible] տեղ «վրացի-կաթօլիկ» եկեղեցին, ուր է «ազգային-կաթօլիկ» ծիսակատարութիւնը... Մեր փնտռածը այդ վերջինն է: «Ազգային-կաթօլիկ եկեղեցի» ասելով մենք հասկանում ենք մի հօտ, որ ի հոգևորս միացած է Հռոմի եկեղեցուն, ընդունում է պապի գլխաւորութիւնը և այլ բոլոր ներքին գործերում վայելում է կատարեալ ինքնավարութիւն. ունի իր սեփական լեզուն, իր սեփական ժամասացութիւնը, և նոյն իսկ յատուկ եկեղեցական նուիրապետութիւնը: Այսպէս է՝ հայ-կաթօլիկ եկեղեցին. այսպէս են նաև Արևելքի քանի մի ուրիշ եկեղեցիները: Այս բացատրութիւնը հարկաւոր համարեցինք տալ պ. Ճիճինաձէին, որպէս զի ի նկատի ունենայ՝ և մեզ չը ներկայացնէ (ինչպէս խոստանում է՝ թէև չատ կասկածում ենք) այնպիսի «վրացի-կաթօլիկ» եպիսկոպոսներ, որոնք ազգով էլ, ծէսով էլ, լեզուով էլ օտար լինեն:

Իսկ թէ Յովհան Ֆլօրէնցիացին սովորել է վրացերէն և այս լեզուով է քարոզել, այդտեղ զարմանալու ինչ կայ: Նա խօ չէր կարող սպասել, որ Վրաստանի ժողովուրդը իտալերէն սովորի, որ նրա ասածները հասկանայ. անշուշտ ինքը պիտի աշխատէր մօտենալ նրան, ինքը պէտք է սովորէր նրա լեզուն, որպէս զի կարողանար իրան յանձնարարուած պրօպագանդան անել: Գրանով նա չէ դադարում լատին միսիոնէր լինելուց, այլ ճիշդ հակառակը:

Գանք այժմ նրա յօդուածի միւս կէտերին:—Պ. Ճիճինաձէ ծրի ենթադրութիւն է անում, կարծելով թէ Յովհան Ֆլօրէնցիացին եկել է Թիֆլիս իբրև առաջնորդ մի որոշ վրացի-կաթօլիկ հօտի համար, որ մինչև նրա գալը արդէն եղել է... Այն խնդիրը, թէ որոնք են առաջ կաթօլիկութիւն ընդունել Վրաստանում, հայերը թէ վրացիք և այդ երբ, դեռ ևս չէ ուսումնասիրուած: Ուստի ոչ մի պատմական հիմք չունի նրա ասածը թէ՝ XII և XIII դարերում Վրաստանում հայերը չատ քիչ էին *), ուրեմն այն կաթօլիկները, որոնց նա ենթադրում է թէ կային այն միջոցին, վրացիք էին: Բայց նախ պէտք է հաստատել թէ այդ դարերում կաթօլիկութիւնը տարածուած էր Վրաստանում (?!), և այն էլ միայն վրացիների մէջ և ոչ թէ հայոց, և ապա ենթադրութիւններ անել թէ այն դարերում «հայ-կաթօլիկներ բոլորովին չը կային, ուրեմն բոլորն էլ վրացի էին»: Պատմութիւնից յայտնի է, որ խաչակրաց ժամանակ վրացի թագաւորները առանձնապէս XIII և XIV դարերում արդէն յարաբերութեան մէջ էին Հռոմի աթոռի հետ և յոյս ունէին պապերի օգնութեան վրա: Ուստի և զարմանալի չէ, եթէ XIII դարի վերջը Նիկողայոս IV յարմար համարած լինի եպիսկոպոսական աթոռ հաստատել Թիֆլիսում, իբրև արքայանիստ քաղաքում, թէ կաթօլիկ եկեղեցու յարաբերութիւնը վրաց արքայական տան հետ անընդհատ պահպանելու և թէ կաթօլիկութեան պրօպագանդան աւելի ուժեղ հիմունքի վրա դնելու համար: Նիկողայոս IV-ից յետոյ Յովհաննէս XXII պապն էլ XIV դարի սկիզբը յատուկ քահանայապետական օրհնութեան նամակ և կոնդակ ուղարկեց վրաց մի քանի իշխաններին: Բայց ըստ երևոյթին գործը չէր աջողվում չատ, մինչև որ 1334-ին վրաց թագաւորի թոյլտուութեամբ հայ-ունիթոռական կարգի կրօնաւորները եկան և Թիֆլիսում հաստատեցին իրանց վանքը:

Ինչպիսի որ էլ լինեն Թիֆլիսի այդ կաթօլիկ եպիսկոպոսութեան հաստատման սկզբնական պարագաները, պարզ խօղութիւնը ցոյց է տալիս, որ այդ եպիսկոպոսութիւնը ն ա խ «ազգային վրացի-կաթօլիկ» չէ եղած և չէր էլ կարող լինել, այլ լատին. երկրորդ՝ գզալի առաջադիմութիւն չէ կարողացած անել, քանի որ տևողութիւնը երկար չէ եղած, երրորդ՝ այդ աթոռի հովուութեան տակ գտնուած կաթօլիկները ստուար մեծամասնութեամբ, գոնէ մերձակայ դարերում, հայազգի էին, քանի որ թէ իրանք լատին միսիօնէրները, թէ օտարազգի արժանահաւատ աղբիւրները և թէ վերջապէս ռուսաց պաշտօնական թղթերը բացարձակապէս այդ են վկայում, ինչպէս տեսանք մեր առաջին յօդուածում:

«Իվէրիայի» յօդուածագիրը իր վերոյիշեալ յօդուածի մէջ յիշում է նաև թէ 1725 թւին Թիֆլիսում 60 տուն վրացի՝ կաթօլիկութիւն են ընդունել և իբրև ապացոյց յիշում է ազգով վրացի մի կաթօլիկ երէցի մասնաւոր նամակը, որ սա գրել է՝ իր կաթօլիկութեան պատճառով վրաց կաթողիկոսի հրամանով Գէլաթի վանքում պահվող Վախտանգ Օրբէլեանիին, և աւելացնում է. «Այդ նամակը Իմէրէթում արքայազներից մէկի ձեռքն ընկնելով, իմէրների կաթողիկոսին յանձնեց. իմէրների կաթողիկոսն էլ իսկոյն Քարթալինիայի կաթողիկոսին ուղարկեց և յ ա յ տ ն ե ց ա յ դ բ ա ն ը»: Յետոյ, յետոյ ինչ պատահեց, երբ «այդ բանը յայտնեց»: Այս հարցման կարող է ինքը՝ նամակի տէրը պատասխանել. իսկ մենք այսքան միայն գիտենք, որ այդ վերև յիշված 1725 թւականից քիչ վերջն էր, որ Թէյմուրազ թագաւորը խլեց կաթօլիկների եկեղեցիները և խիստ կարգադրութիւն արաւ, որ բոլոր իր հպատակ կաթօլիկները դաւանափոխ լինեն իրանց նախկին դաւանութեան: Եւ վերջապէս մենք երբէք չենք էլ ասել թէ վրացիներից կաթօլիկութեան դարձող չէ ե ղ ա ծ բ ն ա ւ և թէ այժմեան վրացի կաթօլիկների թւում բ ո լ ո ր ո վ ի ն չը կ ա ն բուն վրացի ծագում ունեցողներ:

Ոչ. այլ մեր նպատակն էր նախ՝ հերքել «Кавказъ»-ի յօդուածների մէջ յերիւրած ձգտումնաւոր ենթադրութիւնները և սխալ եզրակացութիւնները և երկրորդ՝ պարզել մի չարք վաւերական գրաւոր փաստերի և պաշտօնական դօկումէնտների հիման վրա, թէ ո՛ւր պէտք է փնտռել այժմեան բազմաթիւ վրացախօս կաթօլիկների ծագումը և ազգութիւնը... avis au lecteur.

Ա. Ա.

*) Այն խնդիրը, թէ Վրաստանում այդ ժամանակ կա՞ր հայ, որի մասին անցողաբար կասկած է յայտնում պ. Ճիճինաձէ, և թէ ո՞րքա՞ն էր նրանց թիւը, դուրս է մեր յօդուածի նպատակից: Կարող ենք միայն ցոյց տալ, որ վրաց ժամանակագրութիւնը՝ Քարթլիս Ցխօվրէբա, վկայում է թէ չատ աւելի հին ժամանակ, քան այդ XII և XIII դարերը՝ հայ ազգաբնակութիւն հաստատված էր Վրաստանում և հայերէն լեզուն էլ տարածված... Այս մասին չատ որոշ կերպով խօսում է յայտնի վրացի պրօֆ. Խախանօվ, որի քննութեան համաձայն հ ա յ ե ր ի դ է պ ի Վ ր ա ս տ ա ն գ ա ղ թ ե լ ը ս կ ս վ ո ւ մ է V դ ա ր ի ց Ք. Ք. և անընդհատ crescendo շարունակվում այնուհետև: Յանձնարարում ենք կարդալ պրօֆ. Խախանօվի այդ նշանաւոր յօդուածը՝ „Братская Помощь“ գրքի մէջ:

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Դեկտեմբերի 16-ին

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 15-ին, թուրք սիրողները, մասնակցութեամբ տ. Սաֆրազեանի, Թաղիևյի թատրոնում ներկայացրին Գօգօլի «Ռեվիզօրը», որ թարգմանել է պ. Նարիմանօվ: Այդ պիէսը խաղացվել էր երկու չաբաթ առաջ, և այժմ կրկնվեց՝ հասարակութեան ցանկութեամբ: Խաղը ընդհանրապէս լաւ տպաւորութիւն թողեց. թատրոնը, ինչպէս և առաջին անգամը, բոլորովին լի էր: Ցաւալիօրէն, պէտք է նկատել, որ մինչև հիմա թուրք ամբոխը դեռ բոլորովին չէ հասկանում թատրոնի նշանակութիւնը: Նրա համար թատրոնը լոկ մի զուարճատեղի է, իսկ դերասանները—օ յ ի ն բ ա զ ն ե ր: Գոնէ այդպիսի եզրակացութեան եկանք մենք՝ մի քանի ներկայացումներին ներկայ գտնվելով: Աւելի նպատակայարմար է, մեր կարծիքով, ներկայացնել այնպիսի պիէսներ, որոնց նիւթը վերցրած լինէր նոյն թուրք հասարակութեան կեանքից, ցոյց տալով դրանց միջոցով այն պակասութիւնները, որ ունի այդ հասարակութիւնը: Այդպիսով գուցէ կարելի կը լինի մաքրել այն բազմաթիւ սխալները, որոնցով այնքան վարակված են Բագուի թուրքերը:

Ի դէպ. մի երկու խօսք թուրք ինտելլիգենցիայի մասին: Չը նայած իր այնքան փոքրաթիւ լինելուն, այդ ինտելլիգենցիան արդէն բաժանված է կուսակցութիւնների, և չնորհիւ մի քանի անձանց իրար հետ ունեցած անձնական հաշիւների, վնասում է ընդհանուր գործին:

Ա. Ամիրեան

ՆԱՄԱԿ ԻԳԴԻՐԻՑ

Դեկտեմբերի 10-ին

Դեկտեմբերի 4-ին, Իգդիրում, տեղի ունեցաւ երկդասեան տարրական ծողովրդական դպրոցի

խելոյն գտնելով Փէրիին, չոքեց նրա կողքին, սկսեց չարժել նրա ուսը և յանկարծ լաց եղաւ. բայց լացին յաջորդեց նոյնպէս անակնկալ ծիծաղ և այդ ժամանակ նա յայտնեց, որ իր մայրը գտնուել է: Վերջապէս... Վերջապէս բախտը խղճում էր այդ աղջկան: Նա չասաց թէ ուր և ում մօտ է մայրը, նա միայն հրճւում էր, հաւատացնում որ նա կենդանի է, կորած չէ: Ցոյց պիտի տային առաւօտեան, ասել էին որ պէտք է սպասել այս գիշեր. բայց ինչպէս անցկացնել այդ ծանր, անվերջ գիշերը: Խոստացել էին անպատճառ առաւօտեան... Եւ դա ճիշդ էր. այժմ ոչ ոք չէր խաբում նրան, այժմ նա խենթ չէր համարվում և նրա հետ խօսում էին ոչ թէ զըւարճանալու, ծաղրելու համար, այլ լրջութեամբ, կատարեալ ուշադրութեամբ... Ա՛հ, նա էլ, վերջապէս, հարկաւոր եղաւ մարդկանց...

Առաջին անգամն էր, որ Փէրին մասնակցում էր այդ զգայուն, տանջված աղջկայ ուրախութեան: Որքան սուր և ցաւեցնող էր Նազլուի վիշտը ամիսների ընթացքում, այնքան այժմ բուռն ու անզուսպ էր այս ուրախութիւնը, որ յանկարծակի խփել էր նրա սրտին, դողացնում էր, ծիծաղը չաղախում արտասուքների մէջ: Այժմ հաւատ էր երևում այդ կծու, մաչված, միշտ անյոյս դէմքի վրա. նա գիտէր այժմ, որ երկինք կայ, որ սևին միշտ սև չէ յաջորդում: Եւ պատաւը ճիշդ մայրական անկեղծութեամբ խնդակցում էր նրան: Մինչև այժմ միայն թշնամութիւնն էր Փէրիին կապում մարդկանց հետ. այժմ, առաջին անգամ, ուրախութիւնը ցոյց էր տալիս որ ծիծաղն էլ ամուր կապ է, երբ թարգման է դառնում երկու սրտերի անկեղծութեան:

Եւ այժմ մի կողմ մնաց պատառ պահանջող մեռելը: Երբ գիշերը խլեց անակի բոլոր դըժբախտներին օրվայ իրական դժոխքից ու տարաւ հիւանդոտ, խեղդող երազների դժոխքը, Փէրին մնաց արթուն, Նազլուի ուրախութիւնն էր ճաչակում: Քամին փչեց գետի կողմից, չարժեց կաղնիների ճիւղերը, քաղեց հողին, քաղեց աղբի կոյտերին, սուլեց հինաւուրց պատերի անթիւ ծակերում: Նա բերում էր նոյն զարհուրելի ձայները. մոտախապաչտութիւնը նորից յաղթեց պառաւին: Թւում էր թէ մէկը նայում է տան բոլոր ծակերից, ներս է մացրել իր երկար, չատ երկար ձեռքը, տարածել է ոսկորացած մատները, բռնել, խեղդել է ուզում: Միթէ դա Անուշը չէ... Դարձեալ տանջված է նա, դարձեալ մերկ. չորեքի ծուէնները, որոնք նրա հետ գերեզման մտան, այժմ դողում են գիշերվայ քամուց, բայց նա կուշ չէ եկել, այժմ չէ մրսում: Նա կատաղի է, անխնայ: «Ինչու այնպէս թաղեցիր ինձ», հարցնում է քամին բոլոր ծակերի մէջ: Աշխարհը այդքան անսիրտ էր, և ահա այժմ նա պատիժ դարձաւ և ամեն տեղ կը հասնի ու իր ոսկորոտ մատներով կը խեղդէ... Եւ նա հեծեծում է, ասում է որ այդպէս ինքը չի մնայ իր փոսում: Քամին մի ուժգին յարձակում էլ գործեց, բերելով իր հետ ջրի ձայները. կարծես հարիւրաւոր ոգիներ այնտեղից հաստատում են, որ ճիշդ է ասում խեղճ Անուշը: Եւ պառաւը կծկվում է, ըզգալով որ սարսափելի ձեռքը, չոր ջղերով միմեանց կպած ոսկորների հինգ ցուրտ չարաններ, բռնում է իր կոկորդը: Բայց այդ միջոցին նա լսեց իր աջ կողքին մի թեթև հառաչանք, որին հետևեց ձիգ յօրանջը: Նազլուն էր. նա էլ արթուն էր...

—Ինչո՞ւ չես քնում, դողալով հարցրեց Փէրին:

—Նա մեռած չէ, նա կորած չէ, պատասխանեց աղջիկը:

Հանգիստ, վստահ էր այդ ձայնը: Քամու սրխուր ոգիների մէջ նա սիրտ առեց խեղդվողին: Ըսկսվեց երկու արթուն մարդկանց մեղմ չշնջիւնը: Փէրին հասկացնում էր, որ դուրսը այժմ ամբողջովին պատկանում է պատառ պահանջող ուրուականին: Բայց Նազլուն ոչինչ չը գիտէր և չէր ուզում իմանալ, բացի այն բանից, որ կայ իր մայրը, որ իրան խոստացել են և այդ խոստումը հաստատ է: Այլ ևս չէն խաբում, որովհետև այժմ ինքը հարկաւոր է մարդկանց... Պառաւն էլ գնաց նրա սրտի ետևից, ուրախացաւ և ազատվեց ուրուականից:

Լոյսը բացվելուն պէս Նազլուն անհետացաւ, չը կարողանալով մի բառ անգամ արտասանել: Փէրին էլ չը համբերեց, գնաց մի նոր փորձ անելու մէլիքի դռների առաջ: Գոնէ այս անգամ աջողվէր... Շատ և չատ բան պիտի հաղորդէր Փէրին. քանի՜ օր է նա չէր մտել Գայիանէի մօտ, չէր պատմել աշխարհի ցաւերը: Պէտք էր անակի դժբախտներին ուղարկել ուրիչ գիւղեր, բաժանել աստուածասէրների մէջ: Մէլիքի աղջիկը այնքան բարի էր, այնքան ողորմած, որ անպատճառ լաց կը լինէր, եթէ իմանար որ Անուշը առանց պատանի և առանց քահանայի գնաց հողի տակ... Բայց յետոյ որքան կուրախանար, լսելով որ Նազլուի մայրը գտնվել է...

Այն ժամանակ, երբ Փէրին վերադառնում էր, դարձեալ չը հասկանալով թէ ինչու այդքան պինդ են փակում մէլիքի դռները իր առաջ, Գայիանէն գգվում էր Մէհրիին, լացացնում էր նրան: Խեղճ գայեակին ի վերջոյ աջողվել էր իր արտասուքներով տաշել մէլիքի կնոջ սիրտը, արժանանալ կատարեալ թողութեան. այժմ առաջին անգամն էր մտնում Գայիանէի մօտ:

—Քեզ էլ տանջեցին, խեղճ Մէհրի, ասում էր Գայիանէն, գրկելով նրան:—Ա՛հ, որքան ես արտասվել... Մոռացիր ամեն ինչ, այժմ մենք դարձեալ միասին ենք և կը խօսենք... Շա՜տ բան կայ խօսելու. այս քանի օրերը չատ բան տեսայ...

—Օ՛հ, խօսիր, Գայիանէ, քանի՜ օր է, ես կարօտ եմ քո ձայնին: Բայց, աղաչում եմ, խօսիր այնպէս, որ ես կարողանամ լսել: Ամիսներ, տարիներ առաջ դու գիտէիր խօսել. վերադարձնանք այն ժամանակներին: Իսկ եթէ կը սկսես նորերը, այն, ինչ որ կար վերջին չաբաթներում, ես քեզ չեմ լսի...

—Որովհետև արգելել են քեզ:

—Չեն արգելել, բայց ես այլ ևս գաղտնիք պահել չեմ կարող...

—Իմ գաղտնիքները... Նրանք չատ ծանր էին քեզ համար, խեղճ Մէհրի:

—Ո՛չ. քո մայրը ինձ ներեց այն պայմանով, որ ինչ լսեմ քո բերանից, խկոյն պատմեմ նրան: Ես երդվել եմ...

Արտասուքները նորից երևացին նրա աչքերում, որ ցոյց տան թէ ինչքան ծանր էր այդ երդումը: Բայց Գայիանէն ծիծաղեց, նա այժմ չէր վրդովվում:

—Գաղտնիք... ծիծաղելի խօսք խաբված սրտի համար, ասաց նա:—Այլ ևս չը կայ այդ խօսքը, մի վախիր, Մէհրի: Երազը, նոյն իսկ երկարատև երազը անցնում է. այն էլ երազ էր, ինչ դու գիտես—և անցաւ... Անցաւ իբրև մի մեծ գաղտնիք: Անարգված է սէրը. սիրտը այլ ևս կարօտ չէ աշխարհի դատաստանին. նա ինքն արդէն արձակել է իր վճիռը...

—Բայց ինչո՞ւ այնպէս...

—Մի՛ ընդհատիր ինձ, Մէհրի: Ինձ հարց ու փորձ չէ հարկաւոր. ինչացո՞ւ է նա, ինչ պիտի ինձ հասկացնես, խեղճ պառաւ... Ամբողջ մի չաբաթ ես որոնում էի մի ականջ, որ ինձ լսելու յօժարութիւնն ունենար: Իմ մայրը... խեղճ մայրիկ, որքա՜ն տանջվում է: Երբ խօսելու հերթը ինձ է գալիս, նա կատաղում է, չէ թոյլ տալիս որ ես էլ ասեմ իմ հասկացածը: Նա գիտէ, որ խօսքի հերթ տալ ինձ՝ կը նշանակէ երես տալ. մինչդեռ ինձ խրատել է հարկաւոր... Անիծվա՜ծ օրէնք... Նա մայր է և պիտի հարկադրէ. բայց ես ճանաչում եմ թէ ինչ մայր է նա և գիտեմ որ նա չատ է ուզում հասկանալ իմ մաքերը: Ահա ինչու նա երդվեցրեց քեզ... Լսիր, ես կը պատմեմ քեզ իմ զարմանալի երազը. նա քո ուզած ժամանակին՝ անցեալին է վերաբերվում: Բայց նախ իմացիր, թէ ինչեր տեղի ունեցան այս սենեակում, երբ դու բացակայ էիր...

(Կը չարունակվի)

բացումը։ Այդ օրը կատարվեց աշակերտների ընդունելութիւնը։ Ներկայացված խնդիրների ընդհանուր թիւը հասնում էր 285-ի, որոնցից միայն չորսը՝ Թուրք երեխաների համար էին։ Ցաւալի է ասել, որ տեղի նեղութեան պատճառով աշակերտների ընդունելութիւնը կատարվեց վիճակահանութեամբ և այդքան բազմութիւնից միմիայն 60 հոգի արժանացան դպրոցին. մնացած 215 հոգին ձեռնունայն և կոտրած սրտով յետ դարձան։ Եթէ աչքի առաջ ունենանք և այն, որ խնդիրներ չէին ներկայացրել նախկին հայոց դպրոցի զանազան բաժանմունքներից դուրս եկած բազմաթիւ աշակերտներ՝ այս նոր դպրոցում համապատասխան բաժանմունքների տակաւին բաց չը լինելու պատճառով, այն ժամանակ բոլորովին հասկանալի կը լինի, թէ մանուկների ինչ մեծ թիւ ստիպված է այժմ թափառել գիւղի փողոցներում առանց կրթութեան և դաստիարակութեան։ Եկող տարվանից դպրոցական նոր շէնք պիտի կառուցվի. ցանկալի է, որ այդ շէնքը որքան կարելի է ընդարձակ լինի։

Մի նկատողութիւն։ Դպրոցական վարչութեան կարգադրութեամբ, Թուրքերի չորս երեխաները և Իգդիրի ծ ա ռ ա յ ո ղ դասի զաւակներն ընդունվեցին նորաբաց դպրոցում առանց վիճակի։ Որքան որ դպրոցական վարչութեան կարգադրութիւնը Թուրք մանուկների համար համակրելի է և բնական, նոյնքան տարօրինակ և անբացատրելի է մնում այդ կարգադրութեան երկրորդ մասը ծառայողների երեխաների վերաբերմամբ։ Եւ յիրաւի, երբ թւով խիստ գերազանց հայերի մէջ յայտնվել են ընդամենը 4 Թուրքեր, անարդարութիւն կը լինէր այդ չորսին էլ այն ահագին բազմութեան հետ վիճակի գնել և այսպիսով նրանց՝ չընդունվելու հաւանական վտանգին ենթարկել. մինչդեռ անհրաժեշտ է Թուրքերի խաւար մասսան կամաց-կամաց դէպի դպրոց գրաւել։ Դա պահանջում է նոյն իսկ նրանց հարևանների—հայերի շահը, որոնք քիչ չեն տուժում Թուրքերի վայրենի հակումներից. իսկ ամեն մի բարբարոսութեան հիմքը տգիտութիւնն է։ Բայց ինչով բացատրել ծ ա ռ ա յ ո ղ դասի զաւակների մասին տեղի ունեցած կարգադրութիւնը. ինչ հիման վրա նրանք առանց վիճակի պիտի ընդունվեն դպրոցում. ո՞վ է իր զաւակին կրթութիւն տալու միջոցներից զուրկ,—ծառայո՞ղը, չինօվնիկը, որ ապահովված է առատ ամսականներով, թէ խեղճ գիւղացին, որ տարին տասներկու ամիս մաշված է չարքաշ աշխատանքների մէջ, բայց և այնպէս չէ կարողանում իր զաւակին գէթ դպրոց տալիս ոտաբոբիկ չը տանել, ցնցոտիները փոխել։ «Տեղ չը կայ», ասում են նրան և ողորմելին յետ է տանում իր գգգված երեխային։ Բաւական չէ, որ գիւղական հասարակութիւնների ծախսով բացված դպրոցում պիտի սովորեն նաև այնպիսի անձանց զաւակները, որոնց մի կօպէկն անգամ չէ մտնում նոյն դպրոցի սնդուկը. ապա և պէտք է այդ անձանց զաւակները նոյն իսկ առանց վիճակի ընդունել։ Սա առնըւազն անարդարութիւն է։

Ա. Ահարոնեան

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

Դեկտեմբերի 15-ին

Նոյեմբերի կէսին վերջանում է մեր շինականների դաշտային պարապմունքը, և մինչև մարտի կէսը շիրակցի երկրագործը կատարեալ պարապ, անգործ է։ Ի՞նչ են շինում գիւղացիները ձմեռային ամիսներում,—ոչինչ. հաւաքվում են մէկի տան «օդան», սկսում են խօսել, ծխել, վիճել։ Աստուած մի արասցէ, եթէ գիւղում Աշտարակից գինի կամ արաղ է բերված, կամ գիւղում կայ գինետուն։ Սկսում են խմել, հարբել և քայքայում են առանց այն էլ քայքայված տնտեսութիւնը։ Անգործութիւնը մայր է ամեն չարիքների։ Եւ յիրաւի, գիւղացիները գարնան չեն կռւում, չեն գանգատվում, որովհետև ժամանակ չունեն. իսկ ձմեռը միշտ կարելի է տեսնել հարիւրաւոր գիւղացիներ՝ պօլիցիայի և հաշտարար դատարանի դռներում։ Դիմում են զանազան փաստաբաններին, ծախսում են փողեր, իրանք էլ չը գիտեն ինչ բանի համար։ «Անգործ մարդը կռիւ սիրող կը լինի», ասում է ժողովրդական առածը։ Եւ ճշմարիտ, միշտ գիւղերում կռիւներ, վէճեր, «տուր ու դմբոց» ձմեռն է պատահում, այսինքն անգործ ժամանակ։ «Մարկոսը ինձ հայհոյեց, Փիլոսը ինձ անպատւեց, Թորոսը ինձ փող է տալիք՝ չի տայ», ահա կռւի առիթներ, որ ամեն օր անպակաս են։

Այդ բոլոր չարիքի առաջը կարելի է առնել միայն մէկ բանով, այն է հիմնել գիւղերում ա ր հ ե ս տ ա ն ո ց ն ե ր կամ զարգացնել տնայնագործութիւնը։ «Արհեստը ոսկի գուլթան է», ասում է ժողովուրդը։ Եւ գիւղերում արհեստ գիտեցողը շատ լաւ կեանք է վարում, միշտ յարգ ու պատիւ ունի գիւղացու մօտ։ Երանի թէ օր առաջ իրագործվէր այդ միտքը։

Շիրակեցի

ՆԱՄԱԿ ՕԴԵՍԱՅԻՑ

Դեկտեմբերի 8-ին

Դեկտեմբերի 2-ին «Ազնուականների ժողովարանում» կայացաւ «Հայկական երեկոյթ» յօգուտ հայոց դպրոցի՝ ղեկավարութեամբ մեր յայտնի խմբապետ Կարա-Մուրզայի, որը յատկապէս հրաւիրված էր Քիշնեւից։ Երեկոյթին մասնակցում էին նաև այստեղի օպերային խմբի լաւ ույժերը։ Երեկոյթը, շնորհիւ պ. Կարա-Մուրզայի և հայ ուսանողների, որոնք ոչ մի միջոց չէին խնայել, անցաւ շատ աջող և մեծ բաւականութիւն պատճառեց հանդիսականներին։ Ծրագիրը կազմված էր բաւական հմուտ և հետաքրքիր կերպով, որին և պէտք է վերագրել մասամբ երեկոյթի բոլորի համար անսպասելի աջողութիւնը։ Ժամի 12-ին սկսվեցին եւրոպական պարերը և տեւեցին մինչև գիշերվայ ժամի 4-ը։ Հասարակութիւնը շատ գոհ մնաց պ. Կարա-Մուրզայից, որ 10 օրվայ մէջ կարողացել էր կազմել 70 հոգուց բաղկացած մի խումբ։ Զուտ արդիւնք եղաւ մօտ 1,100 րուբլի։

Կ. Աբեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է թերթ ու կէսից։

—

Կ. Պօլսի լրագիրները հաղորդում են, որ ռուսաց կառավարութիւնը Ստանիսլաւի շքանշանի 1 աստիճանն է շնորհել Բ. Դրան խրատգէտ-խորհրդական Գաբրիէլ էֆէնդի Նորատունկեանին, որ այժմ հայոց ազգային ընդհանուր ժողովի նախագահն է։

—

Դեկտեմբերի 19-ին, Գրիգոր Արծրունու մահվան 5-րդ տարեդարձի օրը, հ ո գ ե հ ա ն գ ի ս տ կատարվեց հանգուցեալի գերեզմանի վրա։

—

Մեծ ցաւով նկատում ենք, որ վաշխառութիւնը արմատ է գցել բարձր ինտելիգենտ շրջանում։ «Русскія Вѣдомости» լրագրին հեռագրում են Պետերբուրգից, որ դեկտեմբերի 13-ին, նահանգական դատարանում, սկսել է քննվել պաշտօնաթող պրօֆէսոր-ակադեմիկոս Պասկեվիչի գործը, որը մեղադրվում է վաշխառութեան մէջ։ Նա մեղադրվում է վաշխառութեան 17 դէպքերի համար։ Պասկեվիչ իր վաշխառական բոլոր գործողութիւնները կատարում էր ադնուական Եարօշևոյի աջակցութեամբ, որի անունով և գրվում էին մուրհակները։ Նա վեր էր առնում երեք տոկոս ամսական կամ 36% տարին և վաշխառութիւնը դիմակաւորելու համար՝ տոկոսները միացնում էին դրամագլխի հետ։ Երբեմն Պասկեվիչ փոխառութեան ամբողջ գումարը չէր տալիս, այլ մի մասը պահում էր իբրև ապահովութիւն։ Պասկեվիչի պարտականների թւում գտնվում են և ակադեմիայի նրա պրօֆէսոր ընկերները, որոնցից նոյնպէս 36% էր վերցնում։ Անճշդապահ պարտականներին վախեցնելու համար, մուրհակի մէջ, բացի տոկոսից, գրըվում էր և մի գումար ապահովութեան համար, 100—200 րուբլի։ Գեներալ-մայոր Ֆէլդմանի այրին Պասկեվիչից վեր էր առել 1700 րուբլի պարտք. նա վճարել էր զանազան ժամանակ 1700 րուբլի և էլի պարտք էր մնացել 1750 րուբլի։ Մեղադրվածը, չը հերքելով ամսական երեք տոկոս վեր առնելու փաստը, արդարանում էր նրանով, որ նա կատարել է այդ գործողութիւնները վաշխառութեան վերաբերեալ օրէնքի հրատարակվելուց առաջ։ Ամօթ...

—

Մեր յայտնի երգիչ Ն. Շահլամեան հարաւային Ռուսաստանում, Ղրիմում, Բաթում և Քութայիս աջողութեամբ կօնցերտներ տալուց յետոյ, այս օրերս Թիֆլիս գալով՝ ուրբաթ օր, դեկտեմբերի 26-ին, ժողովարանի դահլիճում տալու է մի կօնցերտ, մասնակցութեամբ Ց ի մ քոյրերի։ Օր. Եւգենիա Ցիմ դաշնակահար է, որ մեծ աջողութեամբ աւարտել է Պետերբուրգի կօնսերվատօրիան և այս ամառ արժանացել է Թագաւոր կայսրի և կայսրուհու ներկայութեամբ նուագել, իսկ երկրորդը, օր. Վարվարա Ցիմ ունի դուրեկան ձայն (mezzo soprano) և անցել է լուրջ լիրիքական շկօլա։ Կօնցերտը, ըստ երևոյթին, շատ աջող պիտի լինի, որովհետև ծրագիրը բոլորովին նոր կտորներից է կազմած։ Աւելորդ չենք համարում յայտնել, որ մեր շնորհալի երգիչը Թէօդօսիայում կօնցերտ տալուց յետոյ՝ ստացել է մեր հռչակաւոր նկարիչ Յովհաննէս Այվազօվսկուց մի նկար, «պատմական տուն Տօրկվատօ Տասսօյի Սօրենտօյում», նկարչի սեփական մակագրութեամբ։ Այդ տան մէջ է ապրել ինքը Այվազօվսկին իր վերջին ճանապարհորդութեան ժամանակ։ Պ. Շահլամեան այստեղից պէտք է գնայ Բագու՝ այնտեղ կօնցերտներ տալու նպատակով։

—

Դեկտեմբերի 16-ին Թիֆլիսի Ջգրաշէն եկեղեցու բակում բացվեց ծխական երկսեռ դպրոց, ներկայութեամբ կառավարչական ժողովրդական դպրոցների դիրեկտոր Գրօզդօվի և ինսպեկտոր Պավլօվի։ Ինչպէս յայտնի է, հայոց կաթողիկոսը մի քանի ամիս առաջ շրջաբերականով կարգադրեց, որ մինչև այս տարի բաց մնացած դպրոցները, թւով մօտ 28, յանձնվեն ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեանը, ընդունելով այն կանոնները, որոնք մշակված են մինիստրութեան կողմից։ Ահա այդ հիման վրա կայացաւ վերոյիշեալ դպրոցի բացումը։ Դպրոցի ուսուցչական խումբը, ինչպէս և դպրոցի ծախքերի նախահաշիւը, որ կազմվել է եկեղեցու երեցփոխի մասնակցութեամբ, հաստատված են ժողովրդական դպրոցների դիրեկտորի կողմից։

—

Լսում ենք, որ «Ներսիսեան դպրոցի պատմութեան» առաջին հատորը արդէն պատրաստ է և շուտով լոյս կը տեսնի։ Այդ հատորի մէջ զետեղված են մի քանի կաթողիկոսների պատկերներ և դպրոցի մակարդակը։ Գիրքը բաղկացած է մօտ 500 մեծադիր երեսներից։ Աշխատութեան կազմողն է Ա. Երիցեան։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ ծ խ ա խ ո տ ա գ ո ր ծ ն ե ր ի ժ ո ղ ո վ ը պէտք է կայանայ առաջիկայ յունվար ամսի 15—18-ին Թիֆլիսում, Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում։ Ցանկալի է, որ մեր երկրի ծխախոտագործները օգտվէին ներկայ դէպքից՝ պարզելու իրանց կարիքները և ընդհանուր ոյժով մշակելու ծխախոտագործութեան զարգացման միջոցները։

—

Մի շաբաթ է արդէն Թիֆլիսում անսովոր ցրտեր են սկսվել։ Անցեալ օրը երկու Ջրաղաց կորվելով հասել են մինչև Հալաբարի կամուրջի տակը և այնտեղ կանգ առել։

—

Ներկայումս պետական խորհրդի քննութեան է ենթարկված խ ի զ ա ն կոչված գիւղացիներին վերաբերեալ օրէնսդրութիւնը։ Խիզան կոչվում են Թիֆլիսի և Քութայիսի նահանգների այն գիւղացիները, որոնք հաստատվել են կալուածատէրերի հողերի վրա իբրև ժամանակաւոր երկրագործներ՝ յայտնի պայմաններով։ 1891 թւի յունիսի 3-ին հրատարակվեց մի օրէնք, որով խիզանները ստանում էին յայտնի իրաւունքներ այն հողի վրա, որտեղ նրանք բնակվում էին։ Խիզանների վիճակը հաւասարեցվում էր այդ օրէնքով փոքր ի շատէ միւս գիւղացիների վիճակի հետ։ Սակայն կալուածատէրերը մնացին անբաւական այդ օրէնքից և խնդրամատոյց եղան բարձր կառավարութեան՝ վերաքննելու խիզանական օրէնսդրութիւնը։ Այդ խնդիրքի հիման վրա այժմ կատարվում է վերաքննութիւն, որի հետևանքները շուտով կը հրատարակվեն։

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶԻՑ մեզ գրում են. «Դեկտեմբերի 14-ին, գիշերը, քաղաքի կենտրօնում, Ալէքսանդրեան փողոցի վրա պատահեց ահագին հրդեհ, որին զոհ գնացին վաճառական Ց. Կիրակոսեանցի երկյարկանի շինութիւնները։ Մինչև հրդեհաշէջները եկան, մինչև կարգի բերին մեքենաներն ու խողովակները, հրդեհը լայն ծաւալ ստացաւ, այնպէս որ հազիւ կարողացան խանութներից ապրանքի մի մասը դուրս հանել։ Վերևի յարկի բնակարանների կահ-կարասիքները այրվեցին։ Քիչ էր մնացել, որ զոհ գնային Կիրակոսեանցի երեխաները, որոնց մի կերպ աջողվեց դուրս բերել թանձր մուխի միջից։ Վնասը դեռ որոշ յայտնի չէ, միայն շինութիւնները արժեն աւելի քան 20 հազար րուբլի։ Հրդեհի պատճառը, ինչպէս ասում են, աղբ մաքրողներն են եղել, որոնք աշխատելու ժամանակ անզգուշութեամբ կրակ են գցել»։

—

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ Տեղ գիւղից մեզ գրում են. «Դեկտեմբերի 6-ին, Թագաւոր կայսրի անուանակոչութեան օրը, մաղթանք կատարվեց Տեղի զ ե մ ս կ ի երկդասեան նորաբաց ուսումնարանի շինութեան մէջ, ներկայութեամբ ուսումնարանի աւագ ուսուցչի, աշակերտների, նրանց ծնողների։ Մաղթանքի վերջում Ցակոբ քահանայ տէր-Սահակեանը փոքրիկ քարոզ կարդաց։ Հանդէսը վերջացաւ աշակերտների երգով»։

—

ԻԳԴԻՐԻՑ մեզ գրում են. «Իգդիրմաւա գիւղում մի երիտասարդ Թուրք երկար ժամանակ աչք է ունեցել մի աղջկայ վրա, փախցնելու փորձն անաջող է անցել, իսկ աղջկայ ծնողները խաղաղ ճանապարհով չեն կամեցել տալ նրան իրանց աղջկայ ձեռքը։ Սրանից մի քանի օր առաջ սիրահարված երիտասարդը, դիտաւորութեամբ արդեօք թէ դիպուածաբար, անցնելիս է եղել յիշեալ աղջկայ ծնողների դռնից, և ահա հէնց այդ րօպէին վրա են պրծնում աղջկայ հայրն ու եղբայրը, նախ սարսափելի ծեծում են երիտասարդին, և ապա կատաղած պատրաստվում են կտրել նրա պարանոցը օրը ցերեկով։ Վրա հասած հարևանները կարողանում են փըրկել զոհին այն ժամանակ միայն, երբ նրա պարանոցի վրա մի զարհուրելի վէրք է բացված լինում արդէն։ Մի և նոյն օրը Արհաջ Թուրքաբնակ գիւղում մի քանի փութ մսի համար վէճ է ծագել երկու Թուրքերի մէջ, և նրանք հրացանի գնդակներով ծանր վէրքեր են հասցրել իրար. ինչպէս պատմում են մէկի վէրքը մահացու է»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԼՖՕՆՍ ԴՕԴԷԻ ԹԱՂՈՒՄԸ ԵՒ ԷՄԻԼ ԶՕԼԱՅԻ ՃԱՌԸ

«Մենք չորս եղբայր էինք՝ Ֆլօբէր, Էդմօն Գօնկուր, Դօդէ և ես. երեքը մեռան, և ես մենակ մնացի»։ Այդ կսկծալի խօսքերով սկսեց Էմիլ Զօլա իր ճառը Ալֆօնս Դօդէի դագաղի վրա, Պէրլաշէզ գերեզմանոցում։

Դօդէի թաղումը, ասում են մայրաքաղաքի լրագրների Պարիզի թղթակիցները, իսկական գրականական թաղում էր։ Դօդէի ընտանիքը երկրորդական դեր էր խաղում և թոյլ տուեց հանգուցեալի գրող-ընկերներին «սգաւոր լինել» (conduire le deuil)։ Ամպհովանիի ծայրերը բռնած ունէին Էմիլ Զօլա, Էդուարդ Դրիւմօն, Լէօն Էննիկ, Ժիւլ Լէմէտր, Պօլ Էրվիէ, և Ժիւլ Էմէր։ Դագաղի ետևից առաջին կարգում գնում էին՝ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Ռամբօ և արտաքին գործերի մինիստր Հանոտօ—նոյնպէս գրողներ, նոյնպէս և կօպպէ. Սարդու, Էրէտրիա, Բուրժէ, Պալլէրօն, Անատօլ Ֆրանս, Կատուլլ Մէնդէս, Վարրէս և գրականութեան տասնեակ ուրիշ ներկայացուցիչներ. ներկայ էին նոյնպէս մամուլի և գեղարուեստական աշխարհի հարիւրաւոր ներկայացուցիչներ։ Պսակներ կային լրագիրներից և թատրօններից։ Սակայն, «մեծ» հասարակութիւնը նոյնպէս ներկայ էր թաղմանը։ Նա խմբվում էր հանգուցեալի տան մօտ, եկեղեցու մօտ, ուր թաղման հանդէսն էր կատարվում, ճանապարհների վրա և Պէրլաշէզ գերեզմանոցում, ուր յատկացրած է Դօդէին վերջին հանգստի տեղը։

Հասարակութեան այդ մասնակցութեան վրա պերճախօս բառերով մատնացոյց արաւ Էմիլ Զօլա իր ճառում, որ բարձր հնչում էր ցուրտ և սառն օդի մէջ։ Զօլա կանգնած էր մի փոքր ամբիօնի մօտ (որի վրա չը կամեցաւ բարձրանալ), որ դրված էր հէնց գերեզմանի կողքին, և տխուր հայեացք գցելով ներկայ եղող բազմահազար ամբոխի վրա, խօսեց նրա հետ Ֆրանսիայի կրած ծանր կորստի մասին։ «Դօդէ ներկայացնում էր այն, ասաց նա, ինչ որ ամենից հաղուագիւտ է, ամենից հրաշալին, ամենից անմահը և ամենից գնահատելին գրականութեան մէջ, այն է սիրուն և զօրեղ ինքնուրոյնութիւն հրաշալի տաղանդի հետ միասին՝ իւրացնել և ճշգութեամբ արտայայտել կենսական զգացումները։ Նա մեզ թողեց բազմաթիւ նուրբ մշակված երկեր, որոնք ֆրանսիական լեզուի և ֆրանսիական ոգու անմահ նմուշներ կը մնան և որոնք մի և նոյն ժամանակ նշանաւոր տեղ կը գրաւեն սօցիալական այն դօկումէնտների մէջ, որ թողել են մեզ Սըտէնդալ և Բալզակ, Ֆլօբէր և Գօնկուր։»

Երբ նա վերջացրեց, նրա ճառից ցնցված ունկնդիրները սկսեցին անցնել նրա մօտով սեղմելով նրա ձեռքը։ Այդտեղ էին և նրա ամենաանհաշտ գրականական հակառակորդները և նրանց մէջ այնպիսիները ևս կային, որոնք դեռ երէկ, շատ կարելի է, անձնական թշնամութիւն էին զգում դէպի մեծ վիպասանը։ Ապա սկսվեց մէկ ուրիշ, աւելի տխուր արարողութիւնը։ Ներկայ եղողները անցնում էին Դօդէի բաց գերեզմանի մօտից, վերջին ողջոյնն էին տալիս հանգուցեալի նշխարքին և սրսկում էին ս. ջրով։ Եւ երկար շատ երկար շարունակվում էր այդ արարողութիւնը...

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

Զանազան տեղերից Պարսկաստան վերադարձող պանդուխտները իրանց հետ բերում են սիֆիլիս և զանազան վեներական ախտեր, ու տարածում հարիւրաւոր ընտանիքների մէջ: Պտըտեցէք Պարսկաստան և կը տեսնէք տասնեակներով առանց քթի, զզւելի վէրքերով ծածկված մարդ-արարածներ, որոնք վազելով անցորդի ետևից, խաղող ու մարած ձայնով ողորմութիւն են խնդրում:

Պարսիկների մէջ այդ հիւանդութիւնը սարսափելի կերպով է տարածված. պատճառը հասկանալի է: Նրանք—պարսիկները, իբրև վաւաշոտ և մի և նոյն ժամանակ տգէտ մարդիկ, երբ բախտը նրանց գցում է Կովկաս կամ մի այլ տեղ մշակութիւն անելու, այնտեղ նրանք չեն կարողանում իրանց կրքերը զսպել, անբարոյական կեանք են վարում, մտնում են ախտերով լի որջերը, որտեղից և դուրս են գալիս արդէն վարակված, վերադառնում հայրենիք և վարակում են ուրիշներին: Իսկ Պարսկաստանում վարակումն առաջ է գնում առանց արգելքի: Ահա թէ ինչու: Պարսկաստանցին ընդհանրապէս վարակիչ հիւանդութիւնների մասին ոչ մի գաղափար չունի. նա տգէտ է և նրա կարծիքով մարդիկ վարակվում են միայն այն դէպքում, երբ հիւանդից զզւում կամ վախում են: Եւ միմիայն զզւել և վախել... Իսկ հիւանդի հետ միասին ապրել, մի ամանից կերակրել, նոյն անկողնի մէջ քնել՝ այդ բոլորը ոչինչ. ահա պարսկաստանցու հասկացողութիւնը: Մեր ասածների իբրև ապացոյց, առաջ ենք բերում հետևեալ օրինակը: Մեր ծանօթներից մէկը վարակված վերադարձել էր հայրենիք: Մենք խորհուրդ տուեցինք նրան զգոյշ լինել և զգուշացնել տանեցիներին: Բայց ահա թէ ինչ պատասխանեց նա.—«Ես գիտեմ, թէ ինչ հիւանդութիւն է սիֆիլիսը. վարակվելը դատարկ խօսք է. եթէ մարդ հիւանդից չը զզւի և չը վախենայ, ոչինչ չի լինի»:

Պարսկահայերից շատերն են գործերով գալիս Կովկաս. բայց եթէ նրանք էլ նոյն անմիտ հասկացողութիւնն ունեն, արդեօք նրանց մէջ էլ չի տարածվի սիֆիլիսը այնպէս, ինչպէս հայրենակից պարսիկների մէջ, մանաւանդ որ հայերը աւելի են սիրում ծածկել իրանց այդ տեսակ հիւանդութիւնները: Խորհուրդ ենք տալիս հիւա՛նդ մարդկանց չամաչեն և որքան կարելի է շուտ դիմեն բժշկի, որպէս զի վարակվելու պատճառ չը դառնան՝ ծնողների ու բարեկամների համար գաղտնի պահելով հիւանդութիւնը: Այլ և դիմում ենք Պարսկաստան գնացող ուսուցիչներին և ինտելիգենտ անձանց, հրաւիրելով նրանց ուշադրութիւնը՝ դասախօսութիւններով և այլ միջոցներով բացատրելու անմեղ, բայց տգիտութեան զոհ ժողովրդին սարսափելի հիւանդութեան և նրան թաքցնելու աղէտալի հետևանքները:

Մ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻՑ

Սիլիստրիա, դեկտեմբերի 2-ին

Գերմանական «Kölnische Zeitung» լրագրին կը հեռագրվի հետևեալը. «Սերբիոյ նախկին թագաւորն, Միլան, մեծ աշխուժութեամբ կաշխատի սերբասիրական յեղափոխութիւն մը յարուցանելու ի Մակեդոնիա: Այս յեղափոխութիւնն, որ պատրաստած է Միլանէն և սերբիական նոր նախարարապետ Գէօրգիեվիչէն, ուրիշ նպատակ չը կրնար ունենալ, բայց եթէ Բուլղարիոյ հետ ունենալ սուր կոնֆլիկտ մը: Այս նպատակաւ կառավարութիւնն կը հրատարակէ ամեն օր շատ և զանազան սաստկայոյզ լուրեր Մակեդոնիայէն: Այս լուրերն կը նկարագրեն արիւնահեղ միջնադէպքեր բուլղարաց և սերբերու մէջ ի Սկօպիա: Այս ամենն առաջացած են՝ ի նորերումս Մակեդոնիա եկած սերբիական ագիտատօրներէն: Նիշի մէջ, ամենամօտ քաղաքն բուլղարական սահմանագլխին, պրէֆէկտ անուանված է Միլանի ագիտատօրներէն մին, և բուլղարական սահմանագլխին գրկված են յեղափոխական կամաւոր խմբեր և ագիտատօրներ, բուլղարներն գրգռելու համար»:

Պէտք է սակայն աւելցնել և այն, թէ այս լուրերու մէջ կրնային լինել չափազանցութիւններ և որոնց նպատակն, անտարակոյս, չը պիտի լինէր ուրիշ ոչինչ, բայց եթէ ոչնչացնել բուլղարաց ունեցած ներքին ոյժերն ի Մակեդոնիա: Մենք լաւ գիտենք, բիւր փաստերով, թէ ինչ օգուտներ կը տային սերբութեանց վարձկան agent provocateur-ներու այսօրինակ տխուր խաղերն...

Կրետական հարցն անլուծելի մնացած է: Անգլիա, Գերմանիա, Աւստրօ-Ունգարիա հաստատապէս կը ձգտեն գրաւել այս դժբաղդ կղզին, որ իւր հերոսական ապստամբութեամբ ապուշ կըրթեց Թուլամորթ Թիւրք տարրն և որ, նամանաւանդ, իւր դէյթունական դիւցազնութեամբ ապացուցեց, թէ կարող է ինքզինք կառավարել... Սուլթանն հազար անգամ պիտի համաձայնէր տալ Կրետէն կրետացւոց. սակայն, դժբաղդաբար, վերոյիշեալ տէրութիւնք չէին կամեր «զոհել» Կրետէն կրետացւոց: Շնորհիւ այս ամենի, դժբաղդ կրետացիք մնացին դեռ ևս հեծող Թըրքաց անտանելի լծին տակ...

Ի Ռումանիա այժմ հակակառավարական մամուլն կը քննադատէ Ստուրձայի նախարարապետութեան հայոց և յունաց դէմ բռնած անտեղի ընթացքն, որոյ նպատակն էր եղած միւսլիմանաց առջև սուլթանի ազդեցութիւնն, նշանակութիւնն և անձնական պատիւն պահպանել: Բայց և այնպէս, կասէ նոյն մամուլն, Ռումանիա չը կրցաւ իւր այս մատուցած (ապիկար) ստոր ծառայութեանց փոխարէն ստանալ ի Մակեդոնիա մի առաջնորդարան, զոր սակայն բուլղարք ուրիշ շատ մը առանձնաշնորհումներու հետ ստացան: Եթէ մօտիկ ապագային չիրագործվին ռուման հայրենասիրաց այս կամ այլ ակնկալութիւններն, կասէ նոյն մամուլն, պէտք է այլ ևս Ստուրձայի մնացած նախարարութիւնն նկատել կարճատև և անհոգի... Արդարև արդէն սկսված են կուսակցական պայքարներն պառակտումներու վերածվիլ, և Ստուրձայի սիրական դէվիզն՝ աշխատութիւն, պարտիք, ազատութիւն և ազգայնութիւն հեգնվիլ այս բառերով,—առաքինութիւն, սէր հայրենեաց, պարկեշտութիւն, անձնուիրութիւն, կոռով, հաւատք, ուղղութիւն, քաջութիւն, անձնուրացութիւն, անշահախնդրութիւն, մեծանձնութիւն, վեհանձնութիւն, և այլն, և այլն:

Ակաբի

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, դեկտեմբերի 7-ին

Թաւրիզի բողոքական համայնքի շրջանում երկու տարի է ինչ գոյութիւն ունի մի ընկերութիւն, որի ոչ ծրագիրն է յայտնի, ոչ կանոնադրութիւնը: Այսքանն է միայն յայտնի, որ երկու շաբաթը մի անգամ նա ունենում է գրական երեկոյթներ, ուր լինում են զանազան գիտական, քաղաքական, հասարակական ու ընկերական նիւթերի վերաբերեալ դասախօսութիւններ, այլ և երգեցողութիւններ: Դասախօսութիւնները երբեմն վերցրած լինելով առօրեայ երևոյթներից ու հասարակական կեանքից, խիստ օգտաւէտ և բարեբար ազդեցութիւն են ունենում լսող հասարակութեան վրա: Դասախօսութիւնը վերջանալուց յետոյ, ներկայ եղողներին միջոց է տրվում հարցեր առաջարկելու, և այդպիսով երբեմն տեղի է ունենում օգտակար մի վիճաբանութիւն: Այսպէս, նոյեմբերի 28-ին, երեկոյեան, միստր Բըրէշըրի տանը դասախօսեց բողոքականների ազգային դպրոցի տեսուչ միստր Ուիլսըն՝ 19-րդ դարու զարգացման մասին: Դասախօսը սկզբից այն միտքը յայտնեց, որ ինքը պեսիմիստ չէ և այն կարծիքի է, որ մարդկութիւնը առաջադիմել է, առաջադիմում է շարունակ և միշտ դէպի լաւն է գնում: Նա մանաւորապէս շեշտեց այն կէտի վրա, որ անհատական կեանքում ևս մեծ զարգացումն է տեղի ունեցել, անհատները առաջվայ ժամանակներ որպէս չնչին առարկաներ ծախվում, գնվում էին, ենթակայ էին անգութ սեփականատէրերի անխիղճ կամայականութեանը, ոչ մի իրաւունքի տէր չէին, իսկ հիմա անհատը իրաւունքի կատարեալ ազատութիւն է վայելում (?): Դասախօսը ոճիրների և ոճրագործների մասին խօսելիս, լոկ կրօնական սկզբունքներով ղեկավարվելով, այն միտքը արտայայտեց, որ ոճրագործների համար որոշված մահվան դատապարտութիւնը խիստ արդարացի է: Բժ. կ. Փաշայեան ընդդիմախօսեց դասախօսին յայտնելով, թէ ինքն հիմնված Լոմբրոզօի և գիտական կարծիքների վրա, խիստ դատապարտելի է գտնում ոճրագործների մահվան դատապարտելու միտքը, ասելով, որ ըստ Լոմբրոզօի, մարդկանց գործած ոճիրները, յանցանքներն ու մեղքերը ընդհանրապէս վերագրվում է նրանց ուղեղային կազմակերպութեան անօրմալ դրութեանը: Մեր կարծիքով, մարդկային կեանքում ներգործական դեր են խաղում և միջավայրն ու տնտեսական հանգամանքները: Ի հարկէ, մեր խօսքը բացառութիւնների մասին չէ: Պօլ-Լաֆարգն իր «կոմմունիզմը և տնտեսական էվոլիւցիան» մէջ ասում է, «...փոխեցէք միջավայրը և դուք միանգամից փոխած կը լինէք մարդկանց բարքերը, սովորութիւնները, կրքերն ու զգացմունքները:»

Թամարեան օրիորդաց դպրոցի թատրոնական սրահում Լիլաւա թաղի հայոց երկսեռ դպրոցների ուսուցչական խումբը ներկայացրեց Սունդուկեանցի «Էլի մէկ զոհ» կոմեդիան և «Օրթաճալու քէֆը» վօդեվիլը. ներկայացումն ընդհանրապէս աջող անցաւ: Դերակատարները համարեա բոլորն էլ լաւ էին պատրաստել իրանց դերերը: Աչքի էին ընկնում Սարգսի ու Թամարա Սաքուլի դերերում՝ Ե. Սուսանեան, Բարբարէի դերում՝ տ. Ն. Սուսանեան, Սալօմէի դերում՝ օր. Ս. Յակոբեան, Անանիի դերում՝ օր. Ա. Յովհաննիսեան և Բրիլլիանտօվի դերում՝ Ս. Յարութիւնեանը: Ուրախալի է այն երևոյթը, որ Թաւրիզցի օրիորդը թատրոնական բեմ է բարձրանում:

Մ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Թիւրքաց պօլիցիան տեղեկացել է, որ ալբանական կոմիտէները յարաբերութիւն են սկսել իտալական կոմիտէների հետ: Այդ կոմիտէների ծրագրութիւնը բռնել է Թիւրքաց պօլիցիան: Ինչպէս լսվում է, ալբանական կոմիտէները զէնք և պատերազմական պաշարներ ստանում էին Իտալիայից:

—Վիեննայում, Վիեննայի լրագիրների խօսքով, ներկայումս զինւորական խորհրդակցութիւններ են տեղի ունենում Ֆրանց-Յովսէփ կայսրի նախագահութեամբ: Բոլոր զօրաբաժինների գլխաւորները մասնակցում են այդ խորհրդակցութիւններին: Լուր է պտտում, որ այդ խորհրդակցութիւնների մէջ քննվում են ոչ միայն զինւորական ռէֆօրմներ, այլ և մեծ նշանակութիւն ունեցող քաղաքական հարցեր:

—Լէմբէրգի համալսարանի պրօֆէսօր Բալցէր բաց նամակ ուղարկեց պրօֆէսօր Մօմզէնին, որպէս պատասխան նրա հռչակաւոր հրաւէրի դէպի Աւստրիայի գերմանացիները: Այդ բաց նամակի մէջ կան, ի միջի այլոց, հետևեալ տողերը. «Պարոն. Սլաւօններին բարբարոս անուանելով, որոնք պատրաստ են կլանել և ոչնչացնել գերմանական կուլտուրան, դուք խօսում էք, որպէս գերմանացի, ներշնչված համագերմանական շօվինիստական գաղափարներով: Դուք սարսափի աղաղակներ էք արձակում տեսնելով, որ գերակշռութիւնը վայր է ընկնում գերմանացիների ձեռքերից Աւստրիայում: Բայց, յամենայն դէպս, դուք այնպիսի լեզու չէիք գործածում, որպիսի լեզու վայել է պատմաբանին և որպէս խօսել արժան կը լինէր Շիլլէրին և Բանկէին... Ձեր արտասանած խօսքերը ստորացնում են գերմանական գիտութիւնը և նրա նշանաւոր ներկայացուցիչներին:»

—Կանդիայից հեռագրում են, որ բաշիբոզուկները, վրէժ առնելու նպատակով, յարձակվեցին քրիստոնեայ քարաւանի վրա Բօզիի մօտ, սպանեցին 13 մարդիկ և տարան իւղով բեռնաւորված ջորիներ:

—Իշխան Բօժիդար Պէտրօվիչին Կրետէի նահանգապետ նշանակելու մասին բոլոր պետութիւնները յայտնել են իրանց համաձայնութիւնը, բայց այդ բանին դէմ է, «Frk. Zeit.» լրագրի խօսքով, չէռնօգօրիական իշխան Նիկօլայ: Թըղթակցի խօսքով, իշխան Նիկօլայ չէ կամենում, որ իր եղբայրը նահանգապետ նշանակվի, որովհետև նա թոյլ բնաւորութիւն ունի և անընդունակ է կառավարել երկիրը:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 դեկտեմբերի: Դեկտեմբերի 16-ին կատարվեց ֆինանսների մինիստրի օգնական Կօկօվցէվի և պետական բանկի կառավարիչ Պլէսկէի 25 ամեայ յօբելեանը:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 18 դեկտեմբերի: Թիւրքաց շրջաններում տարածված լուրերը մինիստրութեան մէջ տեղի ունենալի փոփոխութիւնների մասին՝ անհիմն չեն: Ասում են, որ Ջէլալ-Էդդին-փաշան մեծ վեզիր կը նշանակվի:

ԿԱՆԷՅԱ, 18 դեկտեմբերի: Ազգային ժողովի պատգամաւորութիւնը յանձնեց դեսպանների համար կազմած գրաւոր յայտարարութիւնը, թէ ապագայ նահանգապետին ինքն կօգնի միայն այն դէպքում, եթէ Թիւրքաց զօրքերը կը հեռանան Կրետէից, որովհետև հակառակ դէպքում ոչ ոք չէ կարող երաշխաւորել երկրի ներսը վերադարձող Թիւրքերի ապահովութիւնը: Պատգամաւորութիւնը աւելացրեց, որ Թիւրքերի հեռանալը կղզուց բաւական է սկզբունքով որոշել և որ յետոյ այդ բանը կը կատարվի աստիճանաբար:

ՊԱՐԻԶ, 18 դեկտեմբերի: Հաղորդում են, որ շուտով մայօր Ռավարի կը ներկայացնի իր եզրակացութիւնները Էստէրգազիի գործի առիթով, և ապա այդ եզրակացութիւնների հիման վրա գեներալ Սօսիէ կը հրամայի զինւորական դատաստանին ենթարկել Էստէրգազիին:

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ, դեկտեմբերի: Քաղաքային խորհուրդը մի որոշում կայացրեց, որի մէջ ցաւակցութիւն է յայտնում պարլամենտական փոքրամասնութեան վարմունքի առիթով Աւստրիայի հետ ժամանակաւոր համաձայնութիւն կայացնելու վերաբերմամբ:

ԲՈՄԲԷՅ, 18 դեկտեմբերի: Այսօր ժանտախտով հիւանդանալու 54 դէպք կար, որոնցից մեռան 37 հոգի: Բնակիչները սկսեցին կրկին փախչել քաղաքից: Մինչև այժմ Բոմբէյում ժանտախտից վարակվել են 14,257 հոգի, որոնցից մեռել են 11,885 հոգի:

ՀՌՈՄ, 18 դեկտեմբերի: «Հավասի գործակալութեան» հաղորդած այն լուրի առիթով, թէ Իտալիայի և Ռուսաստանի մէջ առևտրական դաշնագիր է կապվում, «Popolo Romano» ասում է. «Միմիայն կարծիքների փոխանակութիւն տեղի ունեցաւ իտալական գործերի մինիստրների մէջ՝ բանակցութիւնների համար հիմքեր որոշելու նպատակով, որոնք չէին կարող սկսվել մինչև իտալական դեսպանի Պետերբուրգ գնալը: «Popola» անհնար է համարում այն լուրը, որ իբր թէ Ռուսաստանը կը խրախուսի փօրթուգալների և լիմօնների ներմուծումը, եթէ Իտալիան կը պակասեցնի հացի, շաքարի և կէրօսինի մաքսահարկը:

ՊԱՐԻԶ, 18 դեկտեմբերի: Պանամայի գործը: Վիճաբանութիւնները շարունակվում են: Վաղը նիստը կը փակվի:

ՎԻԵՆՆԱ, 18 դեկտեմբերի: Հրատարակված է կայսրի հրովարտակը Գաուչին՝ հրամայելով փակել նիստը:

ԼՕՆԴՕՆ, 18 դեկտեմբերի: «Times»-ին ինչպէս Կասալայից հեռագրում են, այնտեղ տեղեկութիւն է ստացված, որ Վզօբրի, Կասալայի և Խարտումի մէջ գտնվող մեծ ճանապարհը, վեցօրեայ պաշարումից յետոյ, վերցված է, չը նայելով եգիպտական տեղական զօրքերի հերոսական պաշտպանութեանը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 դեկտեմբերի: Ներքին գործերի մինիստրը որոշեց. կրկին թոյլ տալ մասնաւոր յայտարարութիւնների տպելը «Петербургскій Листокъ» լրագրում. 2) արգելել «Утро» լրագրի հատով ծախելը:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 19 դեկտեմբերի: Այստեղի դիպլօմատիական շրջաններում այն կարծիքն է տիրում, թէ Բ. Դուռը բէրաթների հարցը լուծելու հետ միասին պէտք է կատարի ռումինական կառավարութեան շատ անգամ արած խնդրանքները Թիւրքիայում ապրող ռումինների համար ինքնագլուխ միտրօպօլիտ նշանակելու վերաբերմամբ:

Յոյն Դանից-էֆէնդի Կոսսօվայի վալիի օգնական է նշանակված:

ՊԱՐԻԶ, 19 դեկտեմբերի: Պանամայի գործը: Բոլոր մեղադրվողները արդարացրված են: Հասարակութիւնը ծափահարում էր:

ՀՌՈՄ, 19 դեկտեմբերի: Պապը ընդունեց Զարիկօլլին, որ եկել էր նոր տարին շնորհաւորելու առիթով:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայոց միջնակարգ դպրոցաւարտ մէկ երիտասարդ ամենամատչելի պայմաններով պատրաստում է աշակերտներ Ներսիսեան դպրոցի ստորին դասարանների համար և աւանդում է սկզբնական ուսում: Վարձատրութեան փոխարէն կարող է բաւականանալ բնակարանով կամ ճաշով: Դիմել Բարեգործական ընկերութեան գրասենեակը: (№ 149) 1—3

Գաղթականներ՝ Յակոբ Տուրջեան 20 տարեկան, Պետրոս Փրկեան—18 տ., Մէլիք Փրկեան—19 տ., Պօղոս Յարութիւնեան—25 տ., Աբրահամ Վանեցեան—21 տ., Ղազար Մովսէսեան—40 տ., գործ և պարապմունք են որոնում: Առաջարկողները պէտք է դիմեն Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան գրասենեակը: (№ 148) 2—2

ԲԱՑՎԱԾ Է 1898 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
„ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻ"
(Երկրորդ տարի)

Տարեկան՝ երկու գրքի՝ բաժանորդագինն է 3 ր. կամ 10 ֆր., իւրաքանչիւր գրքի գինը՝ երկու րուբլի կամ 5 ֆր.: Դիմել՝ Ерванду Лалаянцъ, Базарная ул., д. № 20. կամ Ներսիսեան դըպրոց. Ervand Lalayanz, au séminaire Nersissian. Tiflis.
2—3 Հրատարակիչ՝ Ե. ԼԱԼԱՅԵԱՆՑ

ՇՈՒԼԱՒԵՐԻ ԳԻՒՂԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ԲԺԻՇԿ

Ցանկալի է, որ նա իմանայ և տեղական լեզուները: Պայմանները կարելի է իմանալ Թիֆլիսում, Եփրեմ Ծատուրեանի խանութում, Դվորցօվայա փողոց: Իսկ վերջնական պայման կապելու համար մինչև դեկտեմբերի 30 պիտի դիմել՝ ШУЛАВЕРЫ, Старшина В. Меграбянъ.
(№ 148) 2—4

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1898 ГОДЪ
(ИЗДАНІЯ ГОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ)
на политическую, общественную и литературную газету
„ЧЕРНОМОРСКІЙ ВѢСТНИКЪ"
первую и единственную на всемъ восточномъ побережье Черного моря, выходящую въ Батумѣ ежедневно, за исключеніемъ послѣпраздничныхъ дней, по полной программѣ ежедневныхъ столичныхъ газетъ.

Подписка принимается на срокъ съ 1 числа любого мѣсяца и не далѣе какъ до конца года.

Подписная цѣна: на годъ—для городскихъ подписчиковъ, съ доставкой, 6 руб.,—для иногородныхъ, съ пересылкой, 7 руб.,—за границу 13 руб.; на полгода—для городскихъ 4 руб., для иногородныхъ 5 руб., за границу 9 руб.; на одинъ мѣсяцъ—для городскихъ 1 руб., для иногородныхъ 1 руб. 20 коп. Разсрочка платежа—по соглашенію съ конторой изданія.

Подписка принимается: въ Батумѣ въ конторѣ «Черноморскаго Вѣстника» (Оглобжинская, д. Таирова), въ Петербургѣ и Москвѣ—въ конторахъ Л. и Э. Метцль и К°. 2—3

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ եւ ԸՆԿ.
կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ՝ չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 24 դեկտեմբերի (5 յունվարի) ՄԻՆԴՐԷԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ՇԷԼՏ։ Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ։

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Ալնօին, Նարէշկինայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարիկ Նարանեանին, Միօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Գիլդարեանին, Կոլյուբակինսկայա հրապարակ։ ՆՈՎՈՐՈՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօդերին։ (№ 76) 6—20

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍԵԼ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ
Փառակազմ եւ պատկերազարդ
ՕՐԱՑՈՅՑ 1898 Թ.
Վեհափառ Կաթողիկոսի, ս. Էջմիածնի, Գէորգեան ճեմարանի և այլ պատկերներով զարդարված. այլ և առատ հարուստ եկեղեցական և վիճակագրական տեղեկութիւններ։ Վաճառւում է վիճակային կոնսիստորիաներում և հոգևոր կառավարութիւններում. Թիֆլիսում՝ կենտրոնական, իսկ Բագւում «Րաֆֆի» գրավաճառանոցներում։ Մեծ քանակութեամբ գնողին 20% զիջումն կը լինի։ Պէտք է դիմել ս. Էջմիածնի տպարանական ժողովին այս հասցէով՝ Эчміадзинъ. типографическому комитету. (№ 114) 9—10

ԿՏԱՒԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
(Բամբակի մանուածքի)

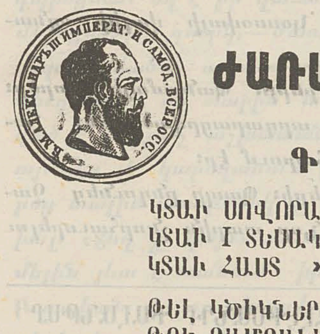

ԺԱՌԱՆԳՈՒՀԻՆԵՐԻ Յ. ՉԻԹԱԽԵԱՆԻ
(Հիմնված է 1869 Թ.)

КАВКАЗСКАЯ ВЫСТАВКА СЕЛЬСК. ХОЗЯЙСТВА И ПРОМЫШЛЕННОСТИ 1889.

ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

ԿՏԱՒ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ	15—30	ՎԵՐՇՕԿ ԼԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ	
ԿՏԱՒ I ՏԵՍԱԿԻ	15—30	»	
ԿՏԱՒ ՀԱՍՏ »	12—30	»	» (մանուար պատուէրներով)

ԹԵԼ ԿԾԻԿՆԵՐՈՎ,
ԹՈԿ ԲԱՄԲԱԿԻ ԹԵԼԻՑ 1/4"—3" ՀԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԼԻ ԾԱՅՐԵՐ (пакля) ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ՄԱՔՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ (вата)	I	ՏԵՍԱԿԻ	
ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ	II	»	
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ	I	ՍՈՍԻՆՁՈՎ	(մանուար պատուէրներով)
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ	II	»	ՆՇՇՏՈՎ

Առաջարկում ենք պ.պ. վաճառականներին և գործածողներին ուշադրութիւն դարձնել մեր գործարանում պատրաստած կտաւի ամրութեան և ներկեր ընդունելու յատկութեան վրա և չը շփոթել Ռուսաստանից եկած կտաւների հետ։

Կտաւի նմուշները և պրէյսկուրանտները ուղարկւում են ըստ առաջին պահանջման ձրիաբար։

Հասցէն՝ Тифлисъ, главная контора фабрики. Уголъ Нагорной и Сергіевской ул. собс. д. телефонъ конторы 266, а фабрики 24. (շ. և.) (№ 78) 40—50

ԱԼԻՐԱՂԱՑՆԵՐ
ԳՈԼՈՐՇՈՒ ՋՐԻ և ՁԻԱԲԱՐՇ

Պատրաստում է, ինչպէս մասնագիտութիւն, ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ
ԵՍԱՐԱԼՕՎԻ եւ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ
Գործարանը, Թիֆլիսում, Ալէքսանդրեան փողոց, սեփական տուն։
(№ 102) 38—0

ՐԱՖՖԻ
«ՍԱՄՈՒԷԼ» ա. բ. և գ. գիրք։
«ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ» ա. բ. և գ. գիրք վերջացած, և
«ԿԱՅԾԵՐԻ» երկրորդ լիակատար հատորի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է մինչև «ՍԱՄՈՒԷԼԻ» լոյս տեսնելը։ Ամեն մի գրքի գինն է 2 ր. 50 կոպէկ։
Երեքի գինը միասին 6 ՌՈՒԲԼԻ։

«ՍԱՄՈՒԷԼԸ» մամուլի տակն է և լոյս կը տեսնի յունվար ամսին։ Մամուլի տակն է և շուտով լոյս կը տեսնի «ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ», գինը՝ 70 կ.

Ցանկացողները կարող են դիմել թէ բաժանորդագրութեան և թէ Րաֆֆիի վաճառելի երկերի համար՝ Ռուսաստանում՝ ТИФЛИСЪ, Аршаку Раффи. Արտասահմանում՝ M-me Raffi. 270, Uxbridge Road, Shepherd's Bush, LONDON W. (№ 127) 8—15

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտնում է ի գիտութիւն բոլորի, որ քաղաքային դուման փոխանակ 5 կոպէկ է նշանակել խոզի մսի բոլոր մասերի տակսան։ Այն դէպքերում, երբ մսավաճառները տակսայից բարձր գին կը պահանջեն, Քաղաքային Վարչութիւնը խնդրում է դիմել առեւտրական պօլիցիայի բաժնին, որ գտնւում է շուկաների հրապարակների վրա, կամ Վարչութեան մէջ, ուր կարելի է դիմել թէ բերանացի գանգատներով և թէ քաղաքային պօստով։ 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ ռէտինի հեց (резиновая шина) ունեցող կառքերով գնալու համար, բացի երկձի կառքերի համար որոշված սովորական գնից, որ և է առանձին տակս նշանակված չը լինելով, պատիւ ունի խնդրելու յայտնել Վարչութեանը բերանացի կամ քաղաքային պօստով, եթէ ռէտինի հեց ունեցող կառքերի կառապանները կը պահանջեն առանձին վճար։ 2—3

Открыта подписка на 1898 годъ (7-й годъ изданія) на журналъ
ВѢСТНИКЪ ВИНОДѢЛІЯ
„Вѣстникъ Винодѣлія" выходитъ подъ редакціей *ВАСИЛІЯ ТАИРОВА*, **безъ предварительной цензуры,** ежемѣсячными иллюстрированными книжками въ четыре печатныхъ листа, **по самой обширной программѣ и при постоянномъ сотрудничествѣ** выдающихся иностранныхъ и русскихъ ученыхъ и специалистовъ.

„Вѣстникъ Винодѣлія" рекомендованъ Учеными Комитетами министерства народнаго просвѣщенія и министерства государственныхъ имуществъ. Кромѣ того ему присуждены дипломъ перваго разряда на Всероссійской промышленной и художественной выставкѣ 1896 года въ Нижномъ-Новгородѣ, почетный дипломъ на Международной выставкѣ плодоводства и винодѣлія 1894 года въ С. Петербургѣ и серебряная медаль на Международной промышленной. художественной и научной выставкѣ 1895 года въ Бордо.

Подписная цѣна на годъ, съ пересылкою и доставкою—6 руб., для начальныхъ училищъ—4 руб. 50 коп., за границу—7 руб.

Подписка на 1897 годъ Продолжается

Имѣющіяся въ ограниченномъ количествѣ полные экземпляры „Вѣстника винодѣлія", теперешние подписчики журнала и лица, подписавшіяся на послѣдній до 1-го числа наступающаго года, могутъ выписывать по слѣдующимъ цѣнамъ: 1892 года—4 р. 50 к., 1893 года—3 р. 50 к., 1894 года—3 р. 50 к и 1894—4 р. Цѣны показаны съ пересылкою; безъ доставки—на 50 к. дешевле, а за границу—на 1 р. дороже. Съ 1-го января 1898 года цѣны на могущіе остаться экземпляры журнала будутъ **значительне повышены.**

Адресъ редакціи: ОДЕССА, Канатная улица, № 13.

(№ 145) 2—3

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1898 ГОДЪ
На политическую, общественную и литературную газету
„КАЗБЕКЪ"
(ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРЕТІЙ)

Выходитъ во Владикавказѣ три раза въ недѣлю, а въ прочіе дни по мѣрѣ накопленія матеріала выпускаются прибавленія, въ коихъ печатаются телеграммы, справочныя свѣдѣнія и объявленія.

Возбуждено ходатайство о разрѣшеніи выпускать газету вмѣсто трехъ разъ въ недѣлю—ежедневно, безъ увеличенія подписной платы. Составъ редакціи увеличенъ.

Программа газеты: 1) Дѣйствія и распоряженія правительства; 2) Статьи по экономическимъ, этнографическимъ, бытовымъ и другимъ вопросамъ, касающимся Кавказа вообще и Терской области по преимуществу; 3) Хроника, мѣстныя происшествія, извѣстія внутреннія и внѣшнія съ указаніемъ ихъ источниковъ; 4) Корреспонденцій изъ разныхъ мѣстъ и телеграммы; 5) Судебная хроника, безъ обсужденія рѣшеній; 6) Фельетонъ, новости изъ области наукъ и искусствъ, повѣсти, разсказы, очерки оригинальные и переводные, статьи популярно-научнаго содержанія; 7) Смѣсь, справочныя свѣдѣнія и объявленія.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Съ доставкою на домъ во Владикавказѣ: на 12 мѣсяцевъ 6 р. 00 к., на 6 мѣсяцевъ 3 р. 50 к., 3 мѣсяца 2 р., 00 к., 1 мѣсяцъ 75 к., съ пересылкой по почтѣ иногороднимъ: на 12 мѣсяцевъ 7 р., на 6 мѣсяцевъ 4 р., на 3 мѣсяца 2 р. 50 к., на 1 мѣсяцъ 1 р.

Подписка принимается во Владикавказѣ, Грозненская ул. д. Б. Казарова—у издателя газеты С. I. Казарова. Годовые подписчики на 1898 годъ подписавшіеся раньше 1-го января будутъ получать газету со дня подписки безплатно. 2—3

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Հեղինակ «Ձեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան»
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ Է ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել։

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն առևտրական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուեառութեան։
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն.
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն.
Դ) Գեղագրութիւն և ամենալաւ ձեւերի ուսուցութիւն։

Պարապմունքները սկսվելու են յունվարի 15-ից, ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ։

Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, ՍՈԼՕԼԱԿ, Սերգիեւսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի. № 20։

Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խիզզեկեի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում։ ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու։ (2.) (№ 76) 4—15

ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ԵՄ ԳՆԵԼ

կովկասեան ողջ վայրենի կենդանիներ, ինչպէս՝ ԵՂՋԵՐՈՒՆԵՐ, ԿԽՏԱՐՆԵՐ, ՎԱՅՐԻ ԱՅԾԵՐ, ԱՐՏԻԿՆԵՐ, ՋԷՅՐԱՆՆԵՐ, ՎԱԳՐՆԵՐ, ՅՈՎԱԶՆԵՐ, ԲՈՐԵՆԻՆԵՐ, նոյնպէս եղջերուների ահագին ՊՈԶԵՐ բազմաթիւ ճիւղաւորութիւններով։ Միխայլօվսկայա փող. № 106, բակում, տ. Բարամովի։

ԳՈՒԳՕ ՎԻՆԿԼԷՐ
(№ 144) 4—6

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19 Декабря 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.